

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUZAY KIBRIS'TA PAZARLAMA AÇISINDAN
TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ.

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet HASGÜLER

ESKİŞEHİR, 1990

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TABLolar.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA KOOPERATİFLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRLERİ

<u>1. TARİHSEL GELİŞİM</u>	4
A. 1905-1960 DÖNEMİ.....	4
B. 1960-1974 DÖNEMİ-KOOPERATİFÇİLİĞİN BÖLÜNDÜĞÜ DÖNEM.....	10
C. 1974-1989 DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNDEKİ GELİŞMELER.....	12
<u>2. TÜRLERİ</u>	13

A. TÜKETİM KOOPERATİFLERİ.....	13
B. KREDİ KOOPERATİFLERİ.....	18
C. KOOPERATİF TASARRUF BANKALARI.....	19
D. PAZARLAMA (KALKINMA) KOOPERATİFLERİ.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE HUKUKSAL YAPILARI

<u>1. İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ.....</u>	22
<u>2. HUKUKSAL YAPILARI.....</u>	32
A. KIBRIS KOOPERATİFLER YASASI İLE TÜRK KOOPERATİFLER YASASI KARŞILAŞTIRMASI.....	33
B. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE ANA SÖZLEŞME....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN PAZARLAMA İŞLEVLERİ VE SORUNLARI

<u>1. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN PAZARLAMA İŞLEVLERİ.</u>	48
A. MİKRO İŞLEVLER.....	49
a. Fiyat.....	49
b. Fiziksel Dağılım.....	61
c. Reklam ve Satış.....	64

B. MAKRO İŞLEVLER.....	67
a. Değişim İşlevleri.....	68
aa. Satın alma.....	68
bb. Satma.....	69
b. Fiziksel İşlevler.....	70
aa. Taşıma.....	70
bb. Depolama.....	71
c. Kolaylaştırıcı İşlevler.....	73
aa. Standartlaştırma ve derecelendirme..	73
bb. Finanslama.....	74
cc. Risk Taşıma.....	74
dd. Bilgi toplama ve yayma.....	74
C. DİĞER İŞLEVLER.....	77
a. Kültürel Etki.....	77
b. Tüketiciyi Koruma.....	79
c. Çevreyi Koruma.....	82
2. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI.....	84
A. MEVZUAT İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	84
B. ORGANİZASYON VE DENETİM İLE İLGİLİ SORUNLAR.	87
C. FİNANSMAN İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	87
D. EĞİTİM İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	91
E. YÖNETİM İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	92
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
FAYDALANILAN KAYNAKLAR.....	100

EKLER.....	107
EK 1-PROTOKOL.....	107
EK 2-KOOPERATİF BAKKALİYE ŞİRKETİ LTD'İN TALİ KAMINLARI (ANASÖZLEŞME).....	110
EK 3-KAYIT ŞAHADETNAMESİ.....	115

TABLÖLAR

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa</u>
1	1923-1935 Yılları Arasında Kooperatif- lerin Sayısal Durumu.....	7
2	1959 Yılından 1974 Yılına Kadar Türlerine Göre Kooperatiflerin Sayısal Değişimi..	11
3	1985 Yılına Göre Kooperatif Sayısı ve Durumları.....	12
4	1986 Yılına Göre Çalışan Kooperatiflerin Teftiş Durumları.....	26
5	1985 Yılına Göre Durgun Kooperatiflerin Teftiş Durumları.....	27
6	PEYAK ve VİPKOP'a Ait Son Üç Yılın Satış Karşılaştırması (Milyon/TL).....	28

7	1987 Yılı Türlerine Göre Kooperatif Sayıları.....	30
8	1982-1985 Yıllarına Ait Üç Büyük Şehire Göre Tüketim Kooperatifleri Dağılımı..	31
9	Yıllar İtibariyle Enflasyon Hızı Oranı.	53
10	Vipkop Ltd'in Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları Arasında Fiyat Artışı Dağılımı.....	54
11	Vipkop Ltd'in Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları Arasında Ortalama Stok Dağılımı.....	55
12	Vipkop Ltd'in Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları Arasında Fiyat Artışının Stoklara Oranı.....	55
13	Peyak Ltd'in 1984-1990 Yılları Arasındaki Alım Miktarı.....	57
14	Peyak Ltd'in 1984-1990 Yılları Arasındaki Satış Miktarı.....	57
15	Peyak Ltd'in 1984-1990 Yıllarına Göre Alım Miktarı ve Türleri Dağılımı.....	58
16	Peyak Ltd'in 1984 Yılı İçin Aylara Göre Alım Miktarı ve Türleri Dağılımı.....	59

17	Peyak Ltd'in 1984 Yılına Ait Aylara Göre Satış Durumları.....	60
----	--	----

GİRİŞ

Kooperatifçilik gerek gelişmekte olan ÷lkelerde gerekse gelişmiş ÷lkelerde önemini korumaktadır. Özellikle sanayileşme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemde kooperatiflerin ortaya çıkması önemini daha da artırmaktadır.

Kısaca kooperatifler, insanların elbirliği, görüşbirliği, karar birliği ve işbirliği yoluyla oluşturdukları, çeşitli tür ve nitelikteki organizasyonlardır. Kooperatifler toplum yaşamına çeşitli yönlerden katkıda bulunmaktadır.

Kıbrıs'ta kooperatifçilik hareketi birçok ÷lke-
deki uygulamalarına karşın, kırsal kesimden başlayarak gündeme girmiştir. (Özellikle dönemin İngiliz sömürge yönetiminin belli bir süre kooperatifçiliği teşvik, destek ve koruma altına alması ayrı bir inceleme konusuna

girmektedir.) Kıbrıs'ta tüketim kooperatifleri, kooperatiflerin diğer türleri gibi, ekonomik yaşamda önemli bir yer tutmaktadır. Uzun bir dönem Kıbrıs'ın ekonomik yaşamında olumlu etkiler yaratmış kooperatifler belli bir süreden beri çeşitli sorunlar taşımaktadır. Çalışmamızda varolan sorunların tarihsel gelişim içinde ele alınarak, sorunların bağlı olduğu nedenleri ortaya koymak kaydıyla, çözümler üretmeye çalışılacaktır.

Araştırma sürecinde incelenen alanda özellikle savaş öncesi döneme ilişkin kaynaklar yanında savaş sonrası uygulamalara ilişkin yazılı değerlendirmelerin de yeterli olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı daha geniş verilere ve değerlendirmelere ulaşmak güçleşmiştir.

Bu sonuçlar yanında, Birinci Bölümde Kıbrıs'ta kooperatifçiliğin tarihsel gelişimi ve türleri ele alınmıştır. Bu bölümün Birinci Kısımında kooperatifçiliğin dönemler itibariyle sınıflandırması yapılarak, ortaya çıkışları ve gelişmeleri incelenmeye çalışılmıştır. Bölümün ikinci kısmında Kıbrıs'taki kooperatiflerin türleri açıklanarak, farklılıkları anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümde ise Tüketim kooperatiflerinin işlevsel özellikleri ve hukuksal yapıları gözden geçirilmiştir. Birinci kısımda tüketim kooperatiflerinin çeşitli düzeylere göre işlevleri üzerinde durulmuş ve uygulamalardan söz edilmiştir. İkinci Kısımda ise

Türkiye Kooperatifler Kanunu ile Kıbrıs Kooperatifler Kanunu karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümde ise Kıbrıs'ta Tüketim Kooperatiflerinin pazarlama sorunları ve çözümleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Birinci kısımda Türetim kooperatiflerinin pazarlama işlevleri incelenmiş, uygulamadan örnekler ortaya konmuş ve pazarlama çabalarının tüketim kooperatiflerine katkıları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda ise uygulamada görülen aksaklıklar üzerinde durularak, sorunlar sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise ikinci ve üçüncü bölümlerde belirtilen aksaklıklara ilişkin düşünülen çözüm önerileri topluca yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRLERİ

1. TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 1905-1960 DÖNEMİ

Kıbrıs'ta kooperatif hareketi dünyadaki gelişmelerden ve kendine özgü şartların çeşitli şekilde belirleyiciliğinde başlayan bir harekettir. Bundan dolayı tarihin iyibir incelemesi yapılmadan kooperatifçiliğin gelişim dinamiklerini yakalamak zorlaşacaktır. Bu zorluk özellikle her araştırma sürecinde yaşanmasıyla birlikte Kıbrıs'ta yazılı kaynak yoksunluğu bunu daha da artırmaktadır. Kıbrıs'ta kooperatif fikrinin ilk olarak oluşumu şöyledir: Dönemin İngiliz Ziraat Dairesi Müdürü 1905 yılında "Zirai Bankalar" isimli bir kitapçık yayınladı. Kooperatifçilik ile ilgili ilk çalışma olması

yanında amacı tüm çiftçileri bir kooperatif bayrağı altında toplamak ve kendilerine ne gibi yararlar sağlanabileceğini göstermekti.

Kooperatifçilik hareketinde ilk olarak çiftçilerin kredi sağlamak amacıyla Magosa kazasına bağlı Lefkonuk köyünde 22.10.1909 tarihinde kurdukları kooperatifle başlamıştır. Bu kooperatifin, dönemin sömürge yönetiminden bağımsız olarak kurulduğu görülmektedir.

1914 yılına kadar herhangi bir kooperatif yasası yoktu. 1914'e kadar Kıbrıs halkı tüccarların ve tefecilerin ekonomik engelleriyle, zorlamalarıyla karşılaşmaktaydılar. Söz konusu yasanın 1914'te yürürlüğe girmesiyle birlikte çeşitli köylerde menfaatlerin korunması amacıyla kooperatifler kurulmaya başlandı. Kurulmaya başlanan kooperatifler kredi kooperatifi biçiminde örgütlenmekteydi. Model olarak da, Raiffeisen tipi sınırsız sorumlu kredi kooperatifi seçilmişti (⌘). Amaç, kredi kooperatifleri yoluyla borç altındaki çiftçiyi tüccarın ve tefecilerin elinden kurtarmaktı. Bu özelliğinden dolayı kooperatifler çiftçilerin ilgi ve desteğini kazandı.

(⌘) F. Raiffeissen: İngiltere'de ilk defa tarımsal alanda kooperatifçilik denemelerinde bulunan kişidir. Daha sonra İngiltere'de geliştirilecek modele Raiffeissen modeli denmiştir.

1923 yılında dönemin sömürge yönetimi yeniden kooperatifler yasası çıkardı. Bu yasada yalnızca tasarruf ve kredi kooperatifleri değil, her türlü kooperatif şirketinin kurulmasını da olanaklı kılmaktaydı. Bu noktada Kıbrıs kooperatifçiliği yasal bir örgüt yapısı olarak ortaya çıkmıştı. Bu yıllarda yeni kurulmaya başlananlarla birlikte 1925 yılına kadar toplam 27 kooperatif kurulabilmiştir. Daha sonraki yıllarda hızla artmak suretiyle 1930 yılında 326'ya yükselir. Ancak, 1931-1932 yılında artış azalan oranda olur. 1935-1936 yıllarında ise kooperatiflerin nicel olarak bir düşüş gösterdiği görülür.

Tablo 1'de 1925-1935 yılları arasında yer alan Kıbrıs Kooperatif Örgütleri sayısal olarak gösterilmiştir(1).

Tablo 1'de de görüldüğü gibi 1925 yılından itibaren 1930 yılına kadar yıllar itibariyle ortalama olarak kooperatif örgütlerindeki artış %61'in üzerindedir. 1931 yılında kooperatif örgütlerindeki artış 1930 yılına göre %2, 1932 yılında ise %1 olarak gerçekleşir. 1930 yılına kadar kooperatifler çok hızlı bir artış kaydederken, 1930-1932 yıllarında ise duraklama dönemi geçirir.

(1) "Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi", Özgürlük Dergisi, S.11, Iefkoşa, (Mayıs, 1986), s.7.

1932 yılından sonra kooperatiflerin sayısında 1935'e kadar düşüş görülmektedir. Bu düşüşün çeşitli nedenleri arasında şunlar vardır: 1929'da "Dünya Ekonomi Buhranı" dünyanın

Tablo 1

1925-1935 Yılları Arasında Kooperatiflerin
Sayısal Durumu

<u>Yıllar</u>	<u>Kooperatif Sayısı</u>
1925	27
1926	49
1928	268
1930	326
1931	331
1932	334
1933	326
1934	324
1935	281

birçok ülkesinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da ekonomik hayatın durduğu, üretimin düştüğü, işsizliğin arttığı bir dönemdir. Bu dönemdeki ekonomik yetersizlikler kooperatifçiliğin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı şekilde 1931 yılında İngiliz sömürge idaresine karşı girişilen ayaklanmalarla birlikte, pazardaki az nüfus karşısında kooperatiflerin çekiciliklerini kısa süre içinde yitirmiş olmaları etkili olmuştur.

1935 yılından sonra Kıbrıs kooperatifçiliğinde yapılan değişikliklerden biri de geçmişte çıkarılan her iki yasanın birleştirilerek Genel Kooperatifler kanunu haline dönüştürülmesiydi. 1939 Kooperatifler Kanununda en önemli özelliği Batı Avrupa'da uygulamadan geçirilip kooperatif ilkeleri haline dönüştürülmüş ilkeleri içerisinde barındırır olmasıydı. 1939'daki Kooperatifler Kanunu'nun önemli nitelikte görülen bazı hükümleri aşağıdadır (2).

- a. Kooperatif kurulması, 12 üyenin başvurusunu gerektirir.
- b. Genel Kurulun her üç yılda bir seçeceği Yürütme Kurulu kooperatifi yönetir.
- c. Her üyenin sadece bir oyu vardır.
- d. Aynı dalda benzer iki kooperatife üye olunamaz.
- e. Üyelerin sorumlulukları:
 - i. Kredi Kooperatifleri üyeleri (toprak işçileri, çiftçiler, yıllık katılımcılar) sınırsız sorumludur. Bu tür kooperatiflerde kâr payı dağıtımı yoktur. Bütün gelir fonlara transfer edilir. Fonlar, kooperatiflerin ortak bankaları olan Kooperatif Merkez Bankası'nda bulunan hesaplarına yatırılır.

(2) Bülent Ali KANİ, Cooperatives as Socio-Economic Institutions, London, 1979, s.62.

ii. Tasarruf Bankalarının, şehirlerde kurulan kooperatiflerin, tüketim ve pazarlama kooperatiflerinin sınırlı sorumluluğu vardır. Üyeler koydukları sermaye paylarına göre sorumludurlar. Gelirin %25'i fonlara aktarılır. %25'lik bir diğer dilim sermaye sahiplerine kâr payı olarak dağıtılır. Tasarruf bankaları ve meslek gruplarının oluşturduğu teşkilatlarda geriye kalan %50'lik kısım yürütme kurulunun alacağı kararlar doğrultusunda harcanır. Tüketim ve pazarlama kooperatiflerinde ise kalan %50'lik kısmın dörtte biri üyelere katıldıkları oranda geri verilip, geriye kalan miktar yürütme kurulu ve sicil memurunun onayıyla yardım ve sosyal amaçlar için harcanır.

f. Kooperatiflerin gelirleri vergiden muaftır.

g. Sicil memuru kooperatif örgütleri danışmanlığında tam yetkilidir.

1909 yılında belli bir düzene kavuşan kooperatif hareketi, II. Dünya Savaşı sırasında, kısa bir duraksamadan sonra tüketim kooperatiflerini de kapsayacak şekilde kooperatif kanununa tabi tutuldular. 1950 yıllarında ise her okulda tescil edilmemiş, gayri resmi okul kooperatifleri kuruldu. Köy ve kasabalardaki kredi kooperatiflerinde toplanan tasarruflar döner sermaye

olarak kullanılmaktaydı(3). 1959'a kadar bir çatı altında faaliyet gösteren Türk ve Rum kooperatifleri, bu tarihten sonra, Zürih-Londra Anlaşmaları ve Anayasa hükümleri uyarınca, kooperatif şirketler yasasında yapılan değişikliklerle ayrılmışlardır. (★) 1950'den sonraki dönemde özellikle iki toplumun ayrı ayrı örgütlenme çalışmalarını aşağıda inceleyeceğiz. Kıbrıs'ta kooperatifçilik hareketine bu ayrılma farklı biçimlerde ve boyutlarda etkili olmuştur.

B. 1960-1974 DÖNEMİ-KOOPERATİFÇİLİĞİN BÖLÜNDÜĞÜ DÖNEM

1950-1960 dönemi içerisinde kooperatifler karma idi. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sının içerdiği bir maddeye dayanarak 1960'dan itibaren kooperatifler ayrılmaya ve "toplum esasına" göre kurulmaya başlatıldı. 1960 yılına kadar kooperatifler bir merkezden ve İngiliz olan Mukayyit gözetiminde yönetiliyordu. (★★) Kooperatifler yasası bir başka yasa ile değiştirilmiş ve iki ayrı

(3) Mehmet EŞREF, "Kıbrıs'ta Kooperatifçilik", K.T.M.M.O.B. Yayını, S.1, Lefkoşa (Ekim, 1986), s.18.

(★) Kıbrıs'ta kooperatif yasası, kooperatif şirketler yasası diye de adlandırılmaktadır.

(★★) Mukayyid, Kıbrıs'ta kooperatiflerin kayıt ve denetim işlerini yürüten memurlara verilen isimdir.

kooperatif Mukayyidi atanması öngörülmüştür. Bu yeni yasaya göre Mukayyidlerden biri Türk, diğeri Rum olacak ve tüm kooperatifler iki toplum esasına göre yeniden düzenlenecektir.

1960-1963 yıllarında kooperatiflerin reorganizasyonuna gidildi. Ancak 1963 olayları ve bundan dolayı yaşanan göç olgusu kooperatifçiliği engelledi.

1959 yılından 1974 yılına kadar sayısal değişimi aşağıdaki tablodan görebiliriz(4).

Tablo 2

1959 Yılından 1974 Yılına Kadar Türlerine Göre
Kooperatiflerin Sayısal Değişimi

<u>Y ı l</u>	<u>1959</u>	<u>1963</u>	<u>1966</u>	<u>1970</u>	<u>1973</u>
Kredi	122	173	117	122	130
Tüketim	57	97	74	57	58
Tasarruf	7	18	18	20	20
Muhtelif	10	29	25	12	18
Toplam	196	317	234	211	226

1963 yılında toplumlararası çatışmalardan dolayı tabloda da görüleceği gibi bir durgunluk başlamış ve

(4) Kooperatif İşleri Dairesi, "Kooperatifçilik Raporu", Lefkoşa, 1978, s.2.

birçok savaşın etkisiyle kooperatifleşmeye önemli bir sekte vurmuştur. Kısacası 1960-1974 döneminde Kıbrıs'ta kooperatif hareketi duraklama dönemi yaşamıştır.

C. 1974-1989 DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNDEKİ GELİŞMELER

1974 yılından sonra toplumun yapısında meydana gelen değişiklikler sonucunda toplumun ihtiyaçlarına uygun yeni tür kooperatifler ve birlikler kurulması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda kooperatif kuruluşlarının yıllar itibariyle sayı ve durumları gösterilmektedir(5).

Tablo 3

1985 Yılına Göre Kooperatif Sayısı ve Durumları

<u>Yıllar</u>	<u>Kooperatif Sayısı</u>	<u>Göç Eden Kooperatif</u>	<u>Ortak(★) Sayısı</u>
1974	347	174 ^(★★)	38.190
1976	440	-	5.323
1982	459	-	55.010
1984	450	-	55.010
1985	412	-	55.010

(★) Ortak sayısı kooperatiflerin kuruluş dönemindeki ortak sayılarını yansıtmaktadır.

(★★) 174 tane kooperatif 1974 Barış hareketinden sonra göç edip güneyden kuzeye geçmişlerdir.

(5) Devlet Planlama Dairesi, "II. 5 Yıllık Kalkınma Planı (1987-1991), Kooperatif Özel İhtisas Komisyonu Raporu", K.K.T.C., 1987, s.3.

1974 sonrası dönemde tablodan da görüleceği gibi kooperatifçilik yoğun bir dönem yaşadı. Bu yoğun dönem 1984 yılına kadar sürdü. Özellikle 1984 yılından sonra yanlış ekonomik politikalar ve tedbirlerden kooperatiflerde etkilenmiştir. Fiyatlarda sürekli artış yaratan politikalar kooperatifleri zorlamış ve finansman güçlüğü ile karşı karşıya bırakmıştır. Devlet Planlama Örgütündeki verilere göre 1987 yılında mevcut kooperatifler yarı yarıya düşmüş ve pazardan çekilmişlerdir.

2. TÜRLERİ

A. TÜKETİM KOOPERATİFLERİ

Tüketim kooperatifleri, iyi kalitede ve uygun fiyatta çeşitli tüketim malları sağlayarak üyelerinin gerçek gelirlerini artırmak ve yaşam düzeylerini yükseltmek için kurulan perakendeci örgütlerdir (6).

Tüketim kooperatiflerinin günümüzde işlevleri artmıştır. Bunların başında da tüketici eğitimi gibi bilgi verici etkinliklerinin doğmuş olmasıdır. Bazı tüketim kooperatifleri ya bölgesel düzeyde çok sayıda ya da yöresel düzeyde tek bir perakendeci satış kurumu olarak örgütlenirler (7).

(6) Franz C. HELM (Çev. İlhan CEMALCILAR), "Kooperatif İşletme Ekonomisi", Eskişehir İ.T.İ.A. Ya.No. 150/92, Eskişehir, 1976, s.124.

(7) HELM, s.124.

Kıbrıs'ta 1932 yılında ilk kooperatif (Tüketim Kooperatifi) Lefkonuk köyünde kuruldu. (★) İki yıl sonra bunu Aslanköy'de (Agastina) kurulan ikinci tüketim kooperatifi takip etmiştir(8).

Tüketim kooperatifleri 1945 yılından sonra özellikle Lefke'de yaşayan maden işçileri tarafından adada yaygınlaştırılır. II. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs Madenler Şirketi üretimini durdurmasıyla işçiler köylerine geri dönerler. Savaş öncesinde, Lefke madenlerinde çalışan işçiler tarafından kurulup işletilen büyük bir tüketim kooperatifi vardı. Bu kooperatif, diğer özel bakkaliyelere göre daha düşük fiyatta ve daha kaliteli satışlar yapmıştır. İşçilerin ortak olduğubu kooperatif kendilerine büyük ekonomik yararlar sağlamıştır. Savaşla birlikte, madenin kapanması ve işçilerin geri döndükleri köylerinde tüketim kooperatiflerinin kurulmasında önder oldukları görülür. İşçiler köylerine döndükleri zaman "Az kâr-kaliteli mal" şeklinde bir kooperatifi köylerinde kurulması çalışmasına girişirler. Bu çalışmalar sırasında belirlenen yöntemlerden bazıları şöyleydi: Tüketim kooperatifleri için gereken sermaye üyeler arasında hisseler aracılığıyla oluyordu. Hisseler 10 Şilin ile 1 Kıbrıs Lirası arasında değişmekteydi.

(★) Kıbrıs'ta tüketim kooperatifleri aynı zamanda kooperatif bakkaliyeleri diye isimlendirilir. Bkz., Ek., No:2.

(8) "Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi", Özgürlük Dergisi, S.13, Lefkoşa, (Ekim, 1986), s.7.

Her üye en az bir hisse almak zorundaydı. Satış fiyatları saptanırken kooperatif için uygun bir kâr eklenerek yapılmaktaydı. Maden işçilerinin öncülüğünde kurulan tüketim kooperatiflerinin amacı fazla kâr değil, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak etkinlik göstermekti. II. Dünya Savaşından önce sayıca çok az tüketim kooperatifi vardı. Savaş sırasında köylerde varolan kooperatifler ellerindeki malların dağıtımında halka yardımcı oldular. Bu yardımlaşma köylüler üzerinde belli bir saygınlık uyandırdı. Bundan dolayı köylüler diğer ihtiyaçlarını da kooperatiften karşılamaya başladılar. Kooperatif olmayan köylerde ise köylüler biraraya gelip kendi kooperatiflerini kurmaya başlamışlardı. Önemli diğer bir nokta ise; "Diğer ülkelerde kooperatif satış yerlerinin büyük şehir ve fabrikalarda açılmasına karşın bu olgu Kıbrıs'ta küçük köylerde gelişti"(9). Böylece ihtiyaçlarını tüketim kooperatiflerinden karşılayan fakir işçi ve çiftçi tefecilerin eline düşmekten kurtuluyordu. 1952 yılının sonlarına kadar Kıbrıs'ta Tüketim Kooperatifleri Rochdale ilkelerine göre birbirinden bağımsız olarak çalışmaktaydı. 1935 yılına kadar veresiye satış yapılan kooperatiflerde daha sonra Rochdale ilkelerinden bir tanesi olan "peşin satış" ilkesi uygulamaya kondu.

(9) Kooperatif İşleri Dairesi, "Kıbrıs'ta Kooperatifçilik Hareketi", Lefkoşa, 1983, s.4.

1954 yılında tüm tüketim kooperatifleri üç tane toptan satış birliğinde bir araya gelerek bütünleştiler. Kooperatifler alımlarını sürekli ve kolaylıkla kendi birliklerinden yapabiliyorlardı. Sağlanan kolaylıklar nedeniyle hemen hemen her köy ve kasabada tüketim kooperatifleri kurulmaya ve hızla gelişmeye başladı. Bugün halkın her türlü dayanıklı, dayanıksız tüketim maddeleri ihtiyacını tüketim kooperatiflerinden sağladığı görülmektedir. Hatta şehirlerde "self-selvis" satış yapan yerlerine de raslanmaktadır.

Toptan satış birliklerini Kooperatif Merkez Bankası finanse etmektedir. Toptan satış birlikleri ise tüketim kooperatiflerine kredi vermektedirler. 1960 yıllarında çoğu kooperatifler kendi dükkanlarını, yazıhanelerini, ambar ve soğuk depolarını kendi sermayeleri ile yapmışlardır.

1959'daki Kooperatif Şirketleri Yasasına bağlı olarak tüketim kooperatiflerinin ilgili ana sözleşmesinde gayeleri şu şekilde sıralanmıştır(10):

(10) Ferit Kaya AÇIKALIN, "Kıbrıs Kooperatiflerinin Tarihi Tekamülü ve Türk Kooperatifçilik Hareketi", Kooperatifçilik Dergisi, S.22, Ankara (Ekim-Aralık 1973), s.10.

- a. İyi kalitede ve umumun kullandığı eşyayı satın alarak, geçer çarşı fiyatı üzerinden ve doğru tartı ve ölçüyle üyelere ve üye olmayanlara satmak.
- b. Her çeşit eşyanın toptan alım ve satım işini yapmak.
- c. Bakkal ve tüccarların istismarını önlemek ve genel olarak tüketicinin menfaatlerini koruyup, geliştirmek.

Kooperatiflere, faaliyet sahası içinde oturanlardan müracaat ve 1000 TL kaydiyle ücretini ödeyenler asgari bir sermaye hissesi almak kaydiyle ortak olabilirler. Ancak, tüccar, bakkal, perakendeci, toptancı ve meşguliyetleri kooperatiflerin menfaatlerine aykırı olanlar ortak olamayacaklardır.

Satışlar genel olarak peşin esası üzerinden yapılmakla birlikte Yönetim Kurulu kararıyla, belli sınırlar dahilinde, bir yılı aşmamak kaydıyla taksitli satış yapılabilmektedir.

Tüketim Kooperatiflerinde kârın dağıtımı şu şekilde tesbit edilmiştir.

1. Ortak olmayanların kâr hisseleri yedek akçeye aktarılır.

2. Ortaklarla yapılan işlemlerden elde edilen kârın 1/4'ü yedek akçeye,

3. 1/4 miktarı alışveriş üzerinden ortaklara,
4. 1/4 miktarı sermaye hisselerine faiz olarak ortaklara (%5'i aşmaz).
5. Bakiye genel kurul kararına göre kullanılır. Bu kullanımda Mukayyidin talimatı esastır.

B. KREDİ KOOPERATİFLERİ

Bu kooperatiflerde model olarak Raiffeisen tipi, sınırsız sorumlu kredi kooperatifi şeklinde örgütlenmişlerdi. Kredi kooperatifleri kırsal alanda kurulmuş olup üyelerine uygun şartlarda kredi sağlama, tohumluk, suni gübre, zirai ilaç, hayvan yemi gibi ihtiyaçlarını karşılama, ürünlerini pazarlama vettasarruf artırma amacındaydı. Daha açık ifade etmek gerekirse borç altındaki çiftçiyi tefecinin elinden kurtarmaktı. Bu açıdan kredi kooperatifleri çiftçilerden büyük destek gördü. Üyelerden belli biçimde toplanan depozitolar tekrar üyelere borç ve ekim işleri için tohum ve zirai aletler şeklinde yardım olarak geri dönmekteydi. Kredi çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz. (a) çevirme kredisi, (işletme sermayesi); (b) donatma kredisi, (c) arazi edindirme, borçtan kurtarma, verimi artırma kredisi.

Köylerimizde kredi kooperatiflerinin çalışma

biçimi ise(11); Ekim mevsimine gelinmeden, üye üreticiler, gübre ve tohum ihtiyaçlarını kooperatiflere bildirirler. Ekim döneminde kooperatiflere gelen tohumları, kooperatif yetkilileri öncelikle istedikleri üyeye verirler. Yapılan bu uygulamalar eşitlik ve güven hislerini sarsmaktadır. Bugün köylerde tarımla uğraşan kişilerin sayısı gittikçe azalmaktadır. Uğraşanların bir kısmı kooperatife yakın kişilerdir. Bu tür kooperatife yakın kişilerin ortaklıkları çeşitli nedenlerden dolayı sakıncalı olabilir.

C. KOOPERATİF TASARRUF BANKALARI

Kredi kooperatifleri kırsal alanda gelişirken, şehirlerde kooperatif tasarruf bankaları etkin haldeydi. Ana sözleşmesine göre amaçları şöyle sıralanmıştır(12).

a. Bankanın amacı üyelerinin ekonomik menfaatlerini geliştirmek ve özellikle tasarrufu herhangi bir vasıta ile teşvik ederek üyelerin nezareti altında yatırımlara uygun bir faiz sağlamak.

(11) Halil KÜSBECİ, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Tarım Sektöründe Kooperatifleşmenin Önemi ve Köy Kooperatiflerimiz", I. Kooperatifçilik Kongresi Tebliği, Lefkoşa, 1984, s.2.

(12) AÇIKALIN, s.9-10.

b. İhtiyacı olan üyelere makul faiz ve uygun ödeme şartlarıyla ödünç para vermek.

Bu kooperatiflerin daha öz anlamdaki amacı, düşük gelirli çalışanları yüksek faizle borçlanmadan kurtarmak, acil para ihtiyacı olan üyelerine daha önce mecburi aylık yatırımlarla, halktan topladığı mevduatlarla borç para vermektir.

Kooperatif tasarruf bankaları ihtiyaçları ölçüsünde Kooperatif Merkez Bankasından borçlanmaktaydılar. Kooperatif tasarruf bankaları süratle yayılıp, gelişti. Üyelerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamada daha etkin olmaya başladı. Ama bu yönde yatırımların yetersizliği ve borçlanma talebinin yüksek oluşu etkinliğin belli bir yerde yetersiz kalmasını doğurmuştur.

D. PAZARLAMA KOOPERATİFLERİ (KALKINMA KOOPERATİFİ)^(*)

II. Dünya Savaşı sonrasında çiftçiler ve diğer üreticiler, kredi kooperatiflerinin destekleriyle ürettikleri malları biraraya getirip pazarlama ihtiyacı duymuşlardı. İlk olarak 1945'te 10 Kredi Kooperatifi üyeleri tüm harup (keçi boynuzu) ürünlerini biraraya getirerek kârlı bir şekilde pazarladılar. Bu, kooperatifçilik açısından bir dönüm noktasıydı.

(*) Kalkınma kooperatifleri Kıbrıs'ta pazarlama kooperatifi diye isimlendirilir.

Limon, üzüm, tütün, zeytinyağı, sebze üreticileri de keçi boynuzu üreticilerini izleyip kendi birlikleri sayesinde ürünlerini pazarlamaya başlamışlardı. Üreticinin kendi ürünü için iç ve dış pazar bulması güç bir iş olduğundan, üreticiler bu ihtiyaçlarını görevli birliklerle sağlıyordu. Bu birliklerin görevi tüm ürünleri ambarlarda depolayarak, satışını sağlamaktı. Birliklerin işyerlerinin, mağazalarının, ambarlarının ve diğer ihtiyaçlarının finansmanını Kooperatif Merkez Bankası sağlıyordu. Dolayısıyla birlikler de üyelerine yardımcı olabiliyorlardı.

Pazarlama kooperatifleri, sınırlı sorumlu şirket türü olarak faaliyet göstermektedir. Pazarlama kooperatifinin her üyesi belli bir pay alarak, hisse sermayesine katılmakta ve kooperatifin yaptığı işlemlerden dolayı ise, ödemeyi taahhüt ettiği sermaye oranında sorumlu olmaktadır. Pazarlama kooperatifi ortaklarına üretim girdilerinin sağlanması ile ürünün kalitesinin arttırılması yönünde teknik bilgi aktarmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ VE HUKUKSAL YAPILARI

1. İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİ

Kırsal Tüketim Kooperatifleri, özellikle Köy Kooperatif Bakkaliyesi şeklinde isimlendirilir (⌘). Bu kooperatifler köylerde yardımlaşma duygularını artırmanın yanısıra üretim ile de içiçedir. Kırsal alanda örgütlenmiş kooperatiflerin en büyük özelliği köylünün tüketim ihtiyacını karşılamak, tarımsal araç ve tohumları sağlamaktır. En küçük köylerde dahi bu uygulama yoğun bir biçimde görülmektedir.

Kırsal alanda etkinlik gösteren kooperatifler sınırlı sorumlu biçimde örgütlenmiştir. Kırsal alanda kurulan bu tip kooperatiflerin özelliği, 1974'ten sonra yoğun olarak kurulmalarıdır. Bu kooperatiflerin sayısı 192'dir. Günümüzde bu tip kooperatifler bütünleşme ihtiyacını duymuşlar ve bölgesel

(⌘) Bu kooperatifler köyde buldukları takdirde halk arasındaki yaygın ismi köy kooperatif bakkaliyesidir.

düzeyde birlikler kurma yoluna gitmişlerdir. Bu yönde yapılan çalışmalar sonrasında KKTC sınırları içerisinde bölgesel birlikler oluşmuştur. Bölgedeki birkaç tüketim kooperatifinin oluşturduğu bölge birliğinin de ilgili bölgede etkinlik, büyük ölçeklilik ve süreklilik açısından kooperatiflere sağladığı yararlar vardır. Örnek vermek gerekirse, OLKO BİRLİK adı altında bir birlik kurulmuştur. Bu birliğin Güzelyurt ve Lefke bölgesinde etkinliği önemli boyutlara varmıştır. Özellikle depolama, fiyatlama ve rekabet yönünden güçlenmiştir (⌘). OLKO BİRLİK 1975 yılında ADAKO BİRLİK ile protokol yaparak Türkiye'de OLKO BİRLİK adına ticari anlaşmalar ve emtia alma yetkisini ADAKO BİRLİK'e vermiştir. Bu üst birlik girişimleri açısından önemli bir adımdır. Uluslararası birliklerle ilişkiye geçerek güçlü girişimler başlatılabileceğine bir örnektir (⌘⌘).

Kırsal kesimdeki kooperatifler aynı zamanda Kooperatif Merkez Bankası'nında üyesidir. Kooperatif Merkez Bankası'nın amacı kendisine üye kooperatiflere kredi sağlamaktır.

(⌘) OLKO BİRLİK: Omorfo (Güzelyurt) Lefke Bölgesi Sınırlı Sorumlu Tüketim Kooperatifleri Birliğinin adıdır.

(⌘⌘) OLKO BİRLİK ile yapılan protokol ekler kısmındadır.

Bkz. Ek No: 1.

Dünyada tüketim kooperatifleri büyük şehir ve fabrika yakınlarında kurulurken, Kıbrıs'ta küçük köylerde gelişmiştir. Bu nedenle kırsal alandaki tüketim kooperatifçiliği ayırıcı bir özellik kazanmıştır.

Kırsal kesimdeki tüketim kooperatifleri, köylerde önemli bir işleve sahiptir. Köylerde sadece belirli dönemlerde tarımla uğraşan kesimler tüketim kooperatifinin sağlayacağı kredili satışlara ihtiyaç duymaktadır. Kırsal tüketim kooperatifleri mevsimlik olarak en az 3-6 ay arasında değişen bu kredi biçimiyle köylü nüfusa yaşamını sürdürmesinde önemli bir destek sağlamaktadır.

İstismar edilmekte olması kırsal tüketim kooperatiflerini zor durumda bırakmaktadır (13).

Kentsel Tüketim kooperatifleri belli bir şehrin sınırları içersinde faaliyet gösteren kooperatiflerdir. Kooperatif İşleri Dairesi'nin benimsediği ve her kooperatifin taşıması gereken özelliklerin başında sağlıklı organizasyon ve sağlıklı yönetim anlayışı gelmektedir. Bundan dolayı kentsel tüketim kooperatiflerinin teftişe açık bir yapıları vardır. Kentsel tüketim kooperatiflerinde düzenli muhasebe kayıtları tutulup kooperatifle ilgili yapılacak denetime hazır bir durumda bulunmaktadırlar. Kırsal kesimdeki kooperatiflerde ise

(13) Ertuğrul UZUN, "Tüketim Kooperatifleri, Amaç, Faydaları", Radyo Konuşması, 20 Mart 1980, Lefkoşe.

düzenli muhasebe kayıtları yanında günlük çalışmalarını içeren yazılı kayıtlar da tutulmamaktadır. Böylelikle kentsel tüketim kooperatiflerinin yönetimi yapısal açıdan gelişmeyi sürrekli kılmaktadır.

Kentsel tüketim kooperatifleri kırsal alandaki tüketim kooperatiflerine göre farklı özellikler taşımaktadır. Kentsel tüketim kooperatifleri aynı zamanda daha geniş finansal olanaklara da sahiptir. Kentsel tüketim kooperatifleri kent pazarlarında tüketicilerin değişen ihtiyaçlarına uygun yeni tür malları tüketicilerin hizmetlerine sunmaktadır.

Kentsel tüketim kooperatiflerinin teftişinin kırsal tüketim kooperatiflerine göre daha düzenli olması, tüketicinin değişen ihtiyaçlarının zamanında karşılanmasına da bir anlamda katkıda bulunmaktadır.

1986 yılına göre çalışan kooperatiflerin teftiş durumları Tablo 4'de gösterilmektedir.

Toplam 412 kayıtlı kooperatifin 237'si çalışmalarını sürdürmektedir. 175 kooperatif kuruluşun 48'i tasfiye halinde, 127'si durgun olup tasfiye edilecekler listesinde bulunmaktadır.

Tablo 4
1986 Yılına Göre Çalışan Kooperatiflerin
Teftiş Durumları

Son Teftiş Tarihi	Kooperatif Sayısı
1977	5
1978	3
1979	6
1980	13
1981	14
1982	24
1983	20
1984	28
1985	76
1986	48
TOPLAM	237

Kaynak: KKTC DPÖ'nün Kooperatifçilik Raporundaki verilerden düzenlenmiştir.

Durgun durumda olan kooperatiflerin 1985 yılına göre teftiş durumları da Tablo 5'deki gibidir.

Kooperatiflerin Kooperatif Şirketler Yasasının öngördüğü gibi yılda en az bir kez teftiş edilmesi zorunluluğu mevcut olmasına rağmen mevcut tüm kooperatif teftişlerinin genelde geri olduğu görülmektedir.

Tablo 5

1985 Yılına Göre Durgun Kooperatiflerin
Teftiş Durumları(⌘)

Son Teftiş Tarihi	Kooperatif Sayısı
1977	7
1978	1
1979	-
1980	6
1981	2
1982	10
1983	4
1984	3
1985	15
TOPLAM	48

Kaynak: KKTC DPÖ'nin Kooperatifçilik Raporunun verilerinden düzenlenmiştir.

Kentsel tüketim kooperatifleri kendilerini çok yönlü özellikte işletmeler düzeyine getirmede başarılı çalışmalar yapmışlardır. Bunların başında ortaklara her an kredi verme özelliği, mal bileşiminde çeşitlilik sunma ve eğitici seminerler düzenleme gibi değişik özelliklere sahip faaliyetleri yürütmektedirler. Bunlarda Kentsel tüketim kooperatiflerinin önemli avantajları arasında sayılmaktadır.

(⌘) Durgun kooperatifler, halen çalışmamakta olupta tasfiye edilmemiş olan kooperatiflerdir.

Tüketim kooperatifleri tüketici temelinde etkinliklerini yaparken, kalkınma kooperatifleri ise yoğun olarak üretici temelinde ve Kırsal kesimde faaliyet göstermektedir. Bunlar yanında kalkınma kooperatifleri tüketim kooperatiflerinin fonksiyonlarını zaman zaman yüklenmektedir. Diğer bir anlamda kalkınma kooperatifleri üretimden tüketime kadar üyelerin iktisadi çıkarlarını korur. Tüketim kooperatifleri daha çok üretim sonrası yürütülen işlevleri yüklenir.

Kentsel tüketim kooperatiflerinin satış durumunu Tablo 6'dan izleyebilirsiniz (⌘)

Tablo 6

PEYAK ve VİPKOP'a Ait Son Üç Yılın
Satış Karşılaştırması (Milyon/TL.)

	1988	1989	1990 (Tahmini)
PEYAK	410.061	447.230	510.016
VİPKOP	389.2	687.2	1024.6

(⌘) VİPKOP LTD (Vakıflar Personeli Yardımlaşma Kooperatifi Ltd.) rakamları için ilgili kooperatifin hesap yıllığına ilişkin Yönetim Kurulu Raporu'ndan yararlanılmıştır. PEYAK LTD (Personel Yardımlaşma Kooperatifi Ltd.) rakamları için Ticaret Bölümünün İşletme Bütçelerinden yararlanılmıştır.

Burada özellikle satışlardan elde edilen gelirlerde iki kooperatifin de artış gösterdiği fakat VİPKOP'un gerek taksitli satışlarda gerekse uyguladığı etkin satış politikasında gösterdiği başarı satış gelirinin daha fazla artmasını sağlamıştır. Kentsel Tüketim Kooperatifi alanında iki örnek olabilecek ilgili kooperatiflerin finans, fiyat, satış, dağıtım ve organizasyonlarının incelenmesi daha sonra yapılacaktır.

Kentsel Tüketim Kooperatiflerinin diğer eksikliği ise merkezi üst birlik oluşumuna gidememekten dolayı büyük ölçekli alışlar ve toptancılık işlevini yerine getirememiş olmalarıdır. Kısacası Kentsel Tüketim Kooperatifleri birkaç mamül dışında toptan alışları birkaç büyük tüccardan yapmaktadır. "Tüketim kooperatiflerine toptancılık yapacak merkezi bir örgütün bulunmaması büyük bir eksiklik olarak hissedilmektedir. Bu konuda faaliyet gösteren KTKMB Ltd.^(★) ticari mal alma bölümünün çeşitli nedenlerle yetersiz kaldığını gözlemekteyiz. PEYAK gibi büyük kooperatifler ancak birkaç çeşit malın toptancılığını yapabilmektedir"(14).

(★) KTKMB Ltd: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Limited.

(14) Ertuğrul UZUN, "KKTC'de Kooperatiflerin Sosyo Ekonomik Yapı İçerisindeki Yeri ve Etkileri", I. Kooperatifçilik Kongresi Sanayi, Ticaret ve Kooperatifler Tebliği, 1984, s.2.

Tablo 7

1987 Yılı Türlerine Göre Kooperatif Sayıları

	Toplam Kooperatif Sayısı	Buldukları Şehirler		
		Lefkoşa	Magosa	Girne
Kredi	86	30	42	14
Tüketim	31	5	22	4
Tasarruf	23	19	1	3
Kalkınma	101	36	43	22
TOPLAM	241	90	108	43

Kaynak: Devlet Planlama Dairesi, "1987 yılı kooperatifçilik özel ihtisas komisyonu raporu" s.2'den yararlanılmıştır.

Tablo 7'de 1987 yılında sayısal olarak ele aldığımızda Magosa Bölgesinde tüketim kooperatiflerinin sayısı 22'dir. Üç bölge arasında en büyük payın Magosa'da olması köylerin göçden etkilenmeyişi ve geniş nüfuslu köylerin varoluşudur.

Tablo 8'de 1982-1985 yıllarına ait bölgeler düzeyinde tüketim kooperatiflerinin sayısal karşılaştırılması gösterilmektedir (15).

(15) Devlet Planlama Dairesi, "II. 5 Yıllık Kalkınma Planı (1984-1988), Kooperatifçilik Özel Komisyon Raporu", KKTC, 1982, S.2; "II. 5 Yıllık Kalkınma Planı (1987-1991) Kooperatifçilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu", KKTC, 1987, s.2.

Tablo 8

1982-1985 Yıllarına Ait Üç Büyük Şehire Göre
Tüketim Kooperatifleri Dağılımı

İ l ç e	1982	1985	Kooperatif Artışı (%)
Lefkoşa	23	6	-73.91
Mağusa	28	20	-28.57
Girne	9	5	-44.44
TOPLAM KOOPERATİF	60	31	-48.33

Tablodan da görüleceği gibi 1982 yılından 1985 yılına kadar tüketim kooperatiflerinin bölgeler düzeyinde büyük bir gerileme yaşanmıştır. Özellikle 1984 yılında uygulamaya konan ekonomik politikaların ve tedbirlerin diğer tür kooperatifleri etkilediği gibi tüketim kooperatiflerini de etkilemiştir. Bu anlamda tüketim kooperatiflerinin özellikle içinde bulunduğu sorunlar ülkede uygulanan ekonomik politikalardan dolayı daha da artmıştır ve önemli bir bölümünün etkinliğini yitirerek pazardan çekilmelerini yaratmıştır.

Bugün Kıbrıs'ta BES, KTÖS, KTAMS gibi sendikaların ortak olarak oluşturduğu BELÇA tipi tüketim kooperatifi sendika destekli tüketim kooperatiflerine bir örnektir. (★) Uygulamadaki başarısı iyi bir rehber

(★) BES: Belediye Emekçileri Sendikası

KTÖS: Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası

KTAMS: Kıbrıs Türk Amme Memurları Sendikası

BELÇA KOOP: Belediye Çalışanları Tüketim Kooperatifi

olabilir. Sendika destekli tüketim kooperatifi, bizzat sendikaların öncülüğünde kurulmuştur. Fakat tüketim kooperatifinin oluşumunda yer almış sendikaların üyeleri kooperatife üye olmak zorunda değillerdir. Kooperatifin sermaye oluşumuna ve borçlarına sendikalar mali destek vermektedir. Özellikle kooperatifin sermaye geliştirme durumlarında sendikalar fonlar ayırmaktadır. Bu tip tüketim kooperatiflerinde öncelikle taraf sendikaların üyeleri tarafından dayanışma ruhu içinde yeşertilmesi ve sahiplenilmesi önemli olmaktadır. Bu arada diğer kooperatiflerde olduğu gibi üyelere sağlanan kolaylıklarda çeşitlilik taşımaktadır. Aynı zamanda BELÇA tipi kooperatiflerde sendikaların potansiyel finansman kaynaklarıyla yeni olanaklar yaratılabilir. Özellikle kırsal alanlarda, yani tarım işçilerinin yoğun olduğu alanlarda kooperatifçilik desteklenebilir.

2. HUKUKSAL YAPILARI

Kıbrıs'ta yaygın olan kooperatiflerin işleyişi, denetimi, İngiliz sömürge döneminde çıkartılan Kooperatif Şirketler Yasasınının Fasıl 114 ve 28/59 maddeleri ile düzenlenmiştir. Yasa toplam 14 bölümden oluşmaktadır. Türk Kooperatifler Yasası ile Kıbrıs Kooperatifler Yasası'nın farklılık taşıyan yönlerini ortaya koymak amacıyla kısa bir karşılaştırması aşağıdadır.

A. KIBRIS KOOPERATİFLER YASASI İLE 1163 SAYILI KOOPERA-
TİFLER YASASININ KARŞILAŞTIRILMASI (16)

Kooperatif ve Kuruluşu:

Türkiye: Kooperatif teşekkülüne özel idareler, belediyeler, köyler, dernekler ve cemiyetler katılıp ortak olabilirler. Asgari ortak sayısı 7'dir. (Madde 1 ve 2)

Kıbrıs: Kooperatif asgari 12 gerçek kişinin veya kayıtlı 2 şirketin katılımı ile kurulur. (Kanun madde 6 ve 7)

İzin Verme, Tescil ve İlan:

Türkiye: Ana sözleşme, izin için, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na verilir. Bakanlık tescil ve ilan işlerini yürütür. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kooperatifin kuruluşuna izin vermekten kaçınamaz. (Madde 3)

Kıbrıs: Tali kanunlar, dilekçe ile birlikte ortaklar tarafından imzalı olarak 2 kopya halinde kazanın komiseri vasıtasıyla Mukayyide verilir. Mukayyid tescili yapar ve Resmi Gazetede ilan eder.

(16) Kıbrıs Türk Kooperatif İnkişaf Dairesi, Kooperatif Şirketler Kanun ve Nizamları, Lefkoşa, Halkın Sesi Basımevi, 1963, s. 1-55; Muhittin ABAMA, Açıklamalı Anasözleşmeli Kooperatif Kanunu, Ankara, 1989, s.1-78.

Tescilin reddi halinde ortaklar 1 ay zarfında Valiye yeniden başvurabilirler. (Kanun Madde 7 ve 8)

Tüzel Kişilik Verilmesi:

Türkiye: Kooperatif, ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanır. (Madde 7)

Kıbrıs : Kooperatif, Mukayyidin kaydı ve Resmi Gazetede ilanından sonra tüzel kişilik kazanır. (Madde 8)

Ortaklığa Girme Şartları ve Ek Ödemeler:

Türkiye: Kooperatif ortaklığına girmek için gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yetkisine sahip olmaları gerekir. (Madde 8) Özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler, dernekler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kooperatifler, kooperatifin ortağı olabilirler. (Madde 9)

Kıbrıs : Yalnız gerçek kişilerle, kayıtlı kooperatifler kooperatifin ortağı olabilirler. (Kanun Madde 4 ve 6)

Ortaklığın Sona Ermesi:

Türkiye: Kooperatiften çıkarma hakkı anasözleşmesiyle en çok 5 yıl için sınırlandırılabilir. (Madde 11) Ortağın sorumluluğu asgari 1 yıldır. (Madde 36)

Kıbrıs : Ortak dilediği zaman kooperatiften ayrılabilir ancak hisselerini şayet varsa geri çekemez. Gerek ayrılan ortağın gerekse ölen ortağın kooperatife ait sorumluluğu 2 yıl geçerlidir. Ayrılma veya ölüm ortağın menfaatine zarar getirmez. Ortak, hisselerini Yönetim Kurulunun ortaklığa kabul edeceği yeni ortağa veya eski ortaklara satabilir. Ölen ortağın sehimleri kanuni varislerine intikal eder. (Nizamât Madde 19, 66; Kanun Madde 27 ve 28)

Ortaklıktan Çıkarılma Esasları ve İtiraz:

Türkiye: Ortaklıktan ihraç, Yönetim Kurulu müracaatı ile genel kurul tarafından yapılır. 10 gün içinde noterlik aracılığıyla ortağa tebliğ edilir. Ortak 3 ay içinde itirazını genel kurul veya mahkemeye yapabilir. (Madde 16)

Kıbrıs : Kanun, nizamât ve Tali Kanunlara aykırı hareket eden bir ortak kendisine 1 haftalık Yönetim Kurulu tarafından verilen ihbarla, genel kurulda mevcut âzanın 2/3'nin kararı ile ortaklıktan ihraç edilebilir. Böyle bir ihraç ortağın mükellefiyetlerine ve zimmetlerine halel getirmez. (Nizamât Madde 20) Ortaklık niteliğini kayıp eden ortak, üyelik defterinden Yönetim Kurulu kararı ile silinir. Böyle bir silinmiş ortağın mükellefiyetlerine ve zimmetlerine halel getirmez. (Nizamât Madde 21)

Kooperatifin Çıkan Veya Çıkarılan Ortaklarla
Hesaplaşma Süresi Ve Yükümlülük:

Türkiye: Ortağın kooperatifteki hakları ayrıldığı yılın bilançosuna göre tesbit edilir. Ortağın tazminat isteme hakkı vardır. Hisselerini 5 yıla kadar alma hakkı saklı tutulur. (Madde 17)

Kıbrıs : Ortaklıktan ayrılan veya uzaklaştırılan ortağa tazminat ödenmez. Hisse sermayesindeki sehimini çekemez ve ihtiyat akçesinden hak talep edemez. Ancak sehimini ortaklara veya Yönetim Kurulunun kabul edeceği yeni ortaklara satabilir. (Nizammat Madde 22, 66 ve Kanun Madde 14)

Ortaklık Payları, Sahsi Alacaklar:

Türkiye: Bir ortak 10.000.000'dan fazla hiçbir surette pay sahibi olamaz. (Madde 19)

Kıbrıs : Kayıtlı şirketlerden başka hiçbir ortak kooperatifin hisse sermayesinin 1/5'den fazlasına sahip olamaz. (Nizammat Madde 25)

Hak Ve Vecibelerde Esitlik:

Türkiye: Ortak kooperatife ait sırrı açıklayacak olursa bir yıla kadar hapis veya 500 TL'dan 10.000 Türk Lirasına kadar para cezasına veya her ikisiyle birlikte cezalandırılabilir. (Madde 25)

Kıbrıs : Ödünçler hakkındaki işlemler gizli tutulacak nizamatin bu maddesine uymayan Yönetim Kurulu

üyesi veya kooperatif müstahdemi azil edilmeyi hak etmiş olacaktır. (Nizamât Madde 53)

Bir şirket veya müstahdemin mevcut Kanun, Nizamât ve Tali Kanunlara aykırı hareketi tesbit edilecek olursa bir suç işlemiş addolunup £ 5.- ya kadar para cezasına çarptırılabilir. (★)

(Kanun Madde 61)

Ortakların Ödev Ve Sorumlulukları:

Türkiye: Ana sözleşme, ortakları ek ödemelerle yükümlendirebilir. Ancak ek ödemeler yalnız bilanço açıklarını kapatmada kullanılması şarttır. (Madde 31).

Kıbrıs : Bilanço açıkları ihtiyaç akçesinden kapatılır. (Nizamât Madde 90 para, 1(b))

Gelir-Gider Farkları, Bölünmesi ve Paylara Faiz Verilmesi:

Türkiye: Anasözleşmede aksine hüküm bulunmadığı takdirde yıllık gelir gider farkı yedek akçeye eklenir. Gelir gider farkının bölüşülmesi öngörülmüşse %50'si ortaklara dağıtıldıktan sonra Genel Kurul kararları ile %7 oranına kadar faiz ödenebilir. Ortak olmayanlardan sağlanan hasılat

(★) £, bu işaret Kıbrıs Cumhuriyetinin 1960 yılında kulanıma sürülen Kıbrıs Lirasının sembolünü oluşturmaktadır.

dağıtılmaz özel fonda toplanır kooperatifin gelişmesine harcanır. (Madde 38)

Kıbrıs : Yıllık gelir gider farkının ortaklar arasında bölünmesini öngören kayıtlar anasözleşmeye konulabilir. Sorumluluğu sınırsız olan azaların kurduğu gayri sorumlu kooperatiflerde kar dağılımı yapılmaz, bütün gelir gider farkı ihtiyat akçesine aktarılır. Ortakların sorumluluğu sınırlı olan kooperatiflerde gelir gider farkının asgari 1/4'ü yedek akçeye ayrılır ve hisse sermayesi üzerinden verilen faiz haddi %5'i aşmaz. (Kanun Madde 38 ve Nizamât Madde 26) Ortaklık dışı sağlanan gelirler yedek akçeye eklenir.

Genel Kurul:

Türkiye: 4 ortaktan az olmamak kaydı ile ortak sayısının asgari 1/10'nu Tarım, Orman ve Köy İşleri ve Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile Yönetim Kurulu Genel Kurulu toplantıya çağırabilir. Ortakların genel kurul toplantısı için yaptıkları müracaat Yönetim Kurulu ve ilgili bakanlıklarca yerine getirilmediği takdirde, ortaklar mahkemeye başvurarak toplantıya çağırma izni alabilir. (Madde 44)

Kıbrıs : Genel Kurul toplantıları, yıllık genel kurul toplantıları ve olağanüstü Genel Kurul

toplantıları olmak üzere iki tür toplantı vardır. Genel Kurulu toplantıya Yönetim Kurulu ve Mukayyid çağırabildiği gibi ortağı 100'den aşağı olan kooperatiflerde 25 kişi Genel Kurulu toplantıya çağırabilir. (Nizamat Madde 30, 31 ve 32)

Oy:

Türkiye: Kooperatifin dağılması veya anasözleşmenin değiştirilmesi için toplantıda hazır bulunan ortakların 2/3'nün olumlu oyu gereklidir. (Madde 51)

Kıbrıs : Kooperatifin dağıtılması amacıyla çağrılan Genel Kurul toplantısında hazır ortağın 3/4'nün kararı ve Mukayyidin onayı ile kooperatif dağıtılabılır. (Kanun Madde 41)

Ana sözleşmede değişiklikler Genel Kurul toplantısında hazır ortak sayısının 3/4'nün olumlu oyu ve Mukayyidin onayı ile olabilir. (Nizamat Madde 95 (2))

Yönetim Kurulu:

Türkiye: Yönetim Kurulu en az 3 üyeden kurulur ve bunların yedekleri bulunur. (Madde 55)

Kıbrıs : Yönetim Kurulu en az 5 üyeden oluşur. Bunların yedekleri bulunmaz. (Nizamat Madde 39)

Üyelik Süresi:

Türkiye: Yönetim Kurulu üyeleri en çok 4 yıl için seçilebilirler ve anasözleşmede hüküm yoksa tekrar seçilebilirler. (Madde 57)

Kıbrıs : Yönetim Kurulu 3 yıl için seçilirler ve bu süre bitiminde tekrar seçilebilirler. (Nizamât Madde 39)

İsten Çıkarma:

Türkiye: Yönetim Kurulu herhangi bir hizmetliyi her zaman azledebilir. (Madde 64)

Kıbrıs : Yönetim Kurulunun hizmetliler için verdiği herhangi bir azil kararı Mukayyidin onayı olmadıkça geçerli sayılmaz. (Nizamât Madde 72)

Davaların Niteliği ve Muhakeme Usulü:

Türkiye: Bu konuda düzenlenen hususlardan doğan hukuk davaları tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın ticari dava sayılır.

Bu davalarda basit muhakeme usulü uygulanır. (Madde 99)

Kıbrıs : Kooperatifleri ilgilendiren veya Kooperatiflere temas eden bütün olaylar Mukayyide iletilir. Olaylar hakkında Mukayyid ya kendisi karar verir veya olayları tayin ettiği hakem veya hakemler aracılığıyla karara bağlar.

Hakem veya hakemler mümkün olduğu kadar sivil mahkemelerde takip edilen usulü uygulamalar ve verilen kararlar sivil mahkeme tarafından verilmiş gibi addolunup onların infaz edildiği tarzda infaz edilirler.

Kooperatifleri ilgilendiren veya kooperatiflere temas eden bütün uyumsuzluklar veya olaylar sivil mahkemelere intikal ettirilemez.

(Kanun Madde 53, 53A; Nizamât Madde 98, 99, 100, 101)

Tasfiye:

Türkiye: Tasfiye işlerini Genel Kurul tarafından seçilen tasfiye kurulu yapar. (Madde 42 (2)) İflas idaresi ortakların paylarına düşen borcu veya alacaklarını ayarlar. (Madde 33)

Kıbrıs : Tasfiye emrini vermek Mukayyidin selahiyetleri arasındadır. Mukayyid tasfiye emri verdiğinde bir tasfiye memuru tayin eder. Tasfiye memuru tasfiye işini yürütür, Mukayyide karşı sorumludur.

Hiçbir sivil mahkeme kayıtlı bir şirketin tasfiyesine ait işleri görmeye yetkili değildir. Mukayyid tasfiye emrini verdikten sonra o kayıtlı kooperatif aleyhine hiçbir dava açılmaz ve sair kanuni takibata girişilemez.

(Kanun Madde 41, 42, 43 ve 44) Tasfiye işlemi tamamlandığından Mukayyid o kooperatifin kaydını iptal ettiğine dair emir verecektir. Emrin verildiği tarihten itibaren kooperatif dağılmış olacaktır. (Kanun Madde 47)

Kanunu Yürütecek Makam:

Türkiye: Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Kıbrıs : Bu Kanun Fesil 114 ve 28/59 Kooperatif şirketler Kanunu ve 54. madde sınırında yapılan Nizammat diye adlandırılır ve Vali tarafından yürütülür. Dolayısıyla yürütme, Türk Cemaat Meclisi İcra Heyetine bugün ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu bakmaktadır.

Türkiye'deki Kooperatif Yasasına göre Kıbrıs'taki Kooperatif yasası ek imtiyazlar taşımaktadır:

Borçların mükellefiyet senetleri ile teminatlandırılmaları, borçlunun mahsullerinde bazı hallerde Kooperatif birinci mükellefiyet sahibi addolunması. (Kanun Madde 20, 21, 22, 23, 24)

Ortakların hisse ve menfaatlarınının zaptolunmağa veya sattırılmaya tabi bulunmadığı. (Kanun Madde 26).

Mukayyidin Ek Yetkileri: Mukayyid herhangi bir kooperatif hizmetlisini veya yönetim üyesini azletmek ve yerlerine başkalarını tayin etme yetkisine sahiptir. (Nizammat Madde 39, 69(4); Kanun Madde 40)

Yukarıda Türk Kooperatifler Yasası ile karşılaştırdığımız Kıbrıs Kooperatifler Yasası kooperatifler üzerinde vesayet sistemi getirmektedir. Özellikle Mukayyide tanınan yetkiler tek kişinin vesayetini öngörmektedir. Kooperatif örgütlenmesinin yeterince bilinmediği ve özellikle örgütlenme kültürünün bulunmadığı geri kalmış ülkelerde vesayet sistemi belli düzeyde hoş görülebilir. Ancak KKTC'de 50 yılı aşkın bir süreden beri kooperatif örgütlenmesinin var oluşu yeterli deneyimi sağlamıştır. Bugünkü koşullarda kooperatifler üzerindeki tek kişinin vesayeti ve genel olarak vesayet sistemi kooperatiflerin gelişimini engellemekte ve örgütlenmelerin çekiciliğini ortadan kaldırmaktadır (17).

Mukayyid Kooperatif İşleri Dairesine bağlı ve Kıbrıs Kooperatifler Kanununa uygun olarak çalışmaktadır. Kooperatif İşleri Dairesi, Başbakanlığa dolaysız bağlıdır. Mukayyid Kooperatif İşleri Dairesi adına hakem gibi hareket etmektedir. Mukayyidin, özellikle kooperatiflerin kaydı, yönetim kurulu veya müstahdemin görevine son verme, kooperatifin tasfiyesine karar verme, kooperatiflerin kaydını iptal etme ve anlaşmazlık durumlarında infaz kararı verme gibi Kooperatif İşleri Dairesi adına gerçekleştirdiği yetkileri sözkonusudur (18).

(17) Taner TUNA, "Kooperatifler Yasasının Günümüz Koşullarındaki Mevcut Durumu", I. Kooperatifçilik Kongresi Tebliği, Lefkoşa, 1984, s.5.

(18) İrfan Ünver NASRATTINOĞLU, "Kıbrıs'ta Kooperatifçilik", Karınca Dergisi, S.494, Ankara, (Şubat-1978), s.23.

B. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNDE ANASÖZLEŞME

Anasözleşmeler, Tüzükler ve Tali Kanunlar Kooperatif Şirketler Yasası Fesıl 114, 28/59 sayılı tadil kanunu, kooperatif şirketler nizamı veya bunların yerine geçecek yasalarla nizama tabidir. Türkiye'deki mevzuatla benzeyen yönleri de bulunmaktadır.

Kıbrısta diğer tür kooperatiflerde olduğu gibi, tüketim kooperatiflerinin de aynı amaçlarla kurulup çalışmasını sağlamak için Kooperatif İşleri Dairesi tarafından bastırılmış anasözleşme taslakları vardır. Tüketim kooperatiflerinde aynı olan anasözleşmeler alttaki hükümleri içermektedir(19):

Tüketim kooperatiflerinin anasözleşmelerinin başında kooperatifin ismi, adresi ve çalışma alanı belirtilmektedir.

İkinci Maddede kooperatifin amacından sözedilmektedir. Tüketim kooperatiflerinin anasözleşmeye göre amacı daha ayrıntılı bir biçimde ekler kısmında incelenebilir. (★)

(19) Ertuğrul UZUN, "Tüketim Kooperatifleri Amaç ve Faydaları", Radyo Programı , Lefkoşa, 1983 (Ekim).

(★) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ekler kısmında Ana Sözleşme, Tali Kanunlar ve Kayıt Şahadetnamesine ilişkin örnekler. Ek No: 2, 3.

Anasözleşmenin sekizinci maddesinde ise kooperatifin borçları için her üyenin sorumluluğunun, aldıkları hisselerinin değerini geçemeyeceği belirtilmektedir. Tüketim kooperatifleri amaçları doğrultusunda çalışmaları sürdürürken, mevduat toplayabilir ve borçlanabilirler. Bu borçlanma ve mevduat toplama kooperatifin gücüyle, çalışma hacmiyle orantılı olmalıdır.

Kooperatifin azami borçlanma ve mevduat kabul sınırı anasözleşmenin dokuzuncu maddesinde belirtilmiş, borç ve mevduatlara ilişkin azami faiz oranını geçmemek kaydı ile yönetim kurulunun saptayacağı ve kooperatif mukayyidinin onaylayacağı bir şekilde yürürlüğe gireceği eklenmiştir.

Anasözleşmelerde tüketim kooperatiflerinin eşya satışlarının genellikle peşin olarak yapılabileceği belirtilmektedir. Buna rağmen 1 yıl vadeden fazla olmak şartı ile sınırlı bir miktar taksitli satış için Yönetim Kurulu karar verebilecektir.

Anasözleşmeye konan bu madde ile Rochdale ilkelerinden bir uzaklaşma görülmekle beraber yine de son karar ilgili kooperatif yönetim kuruluna bırakılmaktadır(20).

Uygulamada iki tür taksitli satış görülmektedir. Birincisi anasözleşme ve yönetim kurulu kararına bağlı

(20) UZUN, "Tüketim.....".

olarak sınırlı şekilde yapılan taksitli satışlardır. İkinci taksitli satış türü ise yaygın bir şekilde hemen her kooperatifte görülen ve tamamen kooperatif sekreterliğinin sorumluluğunda olan herhangi bir yasa, tüzük ve anasözleşme maddesine dayanılmadan yapılan, resmi olmayan taksitli satışlardır.

Tüketim kooperatiflerindeki stok eşya ve bunun yanında mağazada kullanılan demirbaşların maliyet fiyatı üzerinden sigorta edilmesi de gerekmektedir.

Tüketim kooperatiflerinde alınıp satılan eşyaların satış fiyatlarını yönetim kurulu belirler. Yönetim kurulu bu işlemi geçerli pazar fiyatlarını takip ederek yapar. Anasözleşmeye göre yönetim kurulu eşyaların üzerine satış fiyatlarını gösteren etiketler konması için satıcıyı zorunlu tutmaktadır.

Tüketim Kooperatiflerinde de Anasözleşme uyarınca hesaplar her yıl 31 Aralıkta kapatılır.

Tüketim kooperatiflerinde olumlu gelir gider dağıtımı ve yedek akçeye aktarımı Anasözleşmeye uygun bir biçimde yapılmaktadır. (★)

(★) Ekler kısmında yedek akçeye aktarım konusu Örnek Anasözleşmede ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. Bkz. Ek No: 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN PAZARLAMA İŞLEVLERİ VE SORUNLARI

1. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN PAZARLAMA İŞLEVLERİ

Tüketim kooperatiflerinin genel anlamda işletmecilik sorunları yanında kendilerine özgü işletmecilik sorunları vardır. Bu sorunlar, kooperatif etkinliğinin finansmanından denetimine, kooperatif mağaza işletmeciliğinin kendine özgü konularından üst örgütlenmeye, ortakların ilgisizliğinden eğitime kadar geniş bir yelpaze içerisinde ele alınarak incelenebilir(21).

(21) İsmail DUYMAZ, "Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Genel Durumu ve İşletme Sorunları", Kooperatif Dün-yası Dergisi, S.226, Ankara, (Ocak-1990), s.9.

Günümüz koşullarında tüketim kooperatiflerinin pazarlama işlevlerinin önemi sürekli artmaktadır. Tüketim kooperatifleri tüm yönleriyle düşünülmesi gereken bir işletmedir. Başka bir deyişle Tüketim kooperatifleri yöneticilerinin işletmecilik biliminin derinliğine inerek pazarda güçlü olmayı, pazar payını korumayı bilmeleri şarttır. Çünkü işletmeciliğin en önemli yönü işletmenin sürekliliğini sağlamadır. Bunu sağlamanın yolu da pazarlama biliminin getirdiği tüm yenilikleri tüketim kooperatifleri alanında uygulamaktır.

A. MIKRO İŞ LEVLER

a. Fiyat

Pazarlama karmasının gelir sağlayan tek elemanıdır. Mal, dağıtım ve satış çabaları gider elemanıdır (22). Fiyatın belirlenmesinde izlenecek yollar çeşitlidir. Fiyatla ilgili karar verme sürecinde kooperatif güvenilirliğini, dürüstlüğünü, inandırıcılığını, haklılığını ve sürekliliğini artırıcı kararlar vermelidir. Tüketim kooperatiflerinde fiyat politikaları ve yöntemleri kooperatifin yaşamasını etkileyecek derecede öneme sahiptir.

(22) İlhan CEMALCILAR, Pazarlama, İstanbul, 1989, s.252.

Uygulanacak fiyatı belirlerken kullanılan fiyat politikaları kısaca şöyle sıralanabilir(23):

I. Tüketiciler pazarında uygulanan fiyat politikaları

1. Yeni malı fiyatlama

- a. Pazarın kaymağını alma
- b. Pazarı ele geçirme

2. Psikolojik fiyatlama

- a. Kalanlı ve yuvarlak rakamlarla fiyatlama
- b. Alışılmış fiyat
- c. Prestij fiyat
- d. Bir grup malı fiyatlama

3. Reklam amacıyla fiyatlama

II. Örgütsel pazarlarda uygulanan fiyat politikaları

1. İndirim

2. Coğrafi yerlere göre fiyatlama

3. Farklı fiyatlama.

Pazarın kaymağını alma, pazara ilk kez sunulan yeni mal, olabildiği ölçüde yüksek fiyatlanarak, fiyata duyarlı olmayan pazar bölümü ele geçirilir. Böylece pazarın "kaymağı" alınır. Pazarı ele geçirme, kısa sürede pazarı ele geçirmek ya da büyük bir pazar payı yaratmak için fiyat düşük tutulur.

(23) CEMALCILAR, s.275-281.

Kalanlı ve yuvarlak rakamlı fiyatlama, tüketiciler için kesirli rakamlarla fiyatın belirlenmesidir. Alışılmış fiyat, bir malın fiyatı uzun süre değişmezse, sözkonusu fiyata tüketiciler alışır. Bu durumda fiyatların değiştirilmesi zordur. Fiyat değiştirilmeden malın büyüklüğü değiştirilir. Prestij fiyat, mal, prestij ya da kalite imajı yaratmak için yapay olarak yüksek fiyatlanır. Bir grup malı fiyatlama, sınırlı sayıda fiyatlar belirlenir ve tüm mallar gruplanarak belirlenen fiyatlarda satılır.

Reklam amacıyla fiyatlama da fiyat ile reklam arasında sıkı bir ilişki vardır. Fiyat, genellikle reklam ile desteklenir. Kimi zaman fiyat politikası reklam yönlü olur.

İndirim, belirli koşullarda üreticilerin aracılara liste fiyatında uyguladığı indirimdir. Coğrafi fiyat, dağıtım kanalında taşıma maliyetini yüklenecek olanın söz sahibi olacağı fiyat politikasıdır. Farklı fiyatlama, aracılardan rekabet üstünlüğü sağlamak amacıyla değişik fiyatlama gitmesidir. Kooperatiflerde fiyatlandırma, toplum refahına dönük olması nedeniyle satış ve pazar payını artırmaya dönük olması gerekir(24). Çünkü fiyat bileşeni sosyal içerik kazanmıştır.

(24) Muhittin KARABULUT, "Kooperatifçilikte Pazarlama", Pazarlama Dünyası Dergisi, S.8, İstanbul, (Mart-Nisan 1988), s.21.

Tüketim kooperatiflerinde yaşanmakta olan önemli bir sorunda perakendeci özelliklerinin yoğun olmasından dolayı kâr marjları düşük olmaktadır. Tüketim kooperatiflerinde fiyat politikaları her zaman için ortaklara hizmet edecek biçimde oluşturulmalıdır.

Kıbrıs'taki tüketim kooperatiflerinin sağlıklı fiyat politikası oluşturması ülkenin genel fiyatlar düzeyinin iyi bilinmesine bağlıdır. 1974'den sonra Kıbrıs Türk Toplumunu alışık olmadığı bir fiyat artışıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu fiyat artışları K.T.F.D.'ni pahalı bir ülke yapmış, ithalatı ve rum kesiminden kaçak olarak mal getirmeyi de hızlandırmıştır. Üretici tüketici fiyatları arasında büyük farklar bulunmaktadır. Tarımsal üretimin pazarlanmasındaki organizasyon yetersizliği, fiyatların etkin bir şekilde denetiminin yapılmaması, fiyatların keyfi bir şekilde artırılmasına neden olmaktadır(25).

1979 yılında %123.76 ile en yüksek noktaya ulaşmış bulunan enflasyon hızı yıllar itibariyle tablo 9'daki seyri takip etmiştir(26).

(25) Koray BAŞOL, "KTFD Ekonomisinde Bekleyişler", Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, İzmir, (Nisan 1980), s.70-71.

(26) Ahmet S. BAYSAL, "Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Bugünü ve Yarını", Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Yapısal Özellikleri (Seminer), İktisadi Araştırma Vakfı Ya.No. 1988/70, Ankara, 1988, s.31-32.

Tablo 9

Yıllar İtibariyle Enflasyon Hızı Oranı

<u>Yıllar</u>	<u>Enflasyon %</u>
1979	123.76
1980	69.58
1981	39.56
1982	33.50
1983	33.83
1984	70.72
1985	43.04
1986	48.09

30 Eylül tarihi itibariyle enflasyon hızı % 24.43 olarak belirlenmiştir.

Genellikle üretim azlığı, TL'sinin sürekli olarak değer kaybetmesi, piyasa denetim yetersizliği, dağıtım maliyetlerinin yüksekliği ve tüketim mallarının tüketiciye uygun zaman ve fiyatta sunumu için gerekli ambar ve soğukhava depoları gibi altyapıların yeterli düzeyde olmamasından kaynaklanan enflasyon, gerek bütçelere yüklediği mali külfet ve gerekse sosyal yaşam üzerindeki olumsuz etkilerini sürdürmeye devam etmektedir.

Tüketim kooperatifleri, özellikle dar gelirli tüketicinin tüketim ihtiyaçlarını olanaklar ölçüsünde iyi kalite ve ucuza sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir. Tüketim kooperatifleri, bir kısım aracılıları ortadan kaldırarak tüketicilerin ihtiyaçlarını istenilen düzeyde sağlayabilir. Tüketim kooperatifleri devreden çıkaramadıkları birtakım aracılı-

rın kârlarını da asgariye indirerek fiyat kontrol mekanizması görevini de yaparlar. Başka bir deyişle diğer işletmelerinde kaliteli ve ucuza mal satmalarını sağlarlar. Tüketim kooperatiflerinde yönetim kurulu, ortakların ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmelidir. Bu arada satış fiyatlarının net olarak etiketleme yöntemiyle tüketiciler tarafından algılanması kolaylaştırılmalıdır. Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinin en büyük gücü var olan hızlı fiyat artışları karşısında ortakların ve tüketicilerin korunmasıdır.

Kıbrıs'ta kooperatiflerin fiyat artışlarına karşı üyelerini korumaları büyük ölçekli alımlar yoluyla gerçekleştirilebilir. Özellikle kooperatif Merkez Bankası Limited'in ithal ettiği ürünler daha çok kooperatiflere yönelik düşünülmelidir. Çünkü büyük toptancı, tüketim kooperatiflerine fiyat artışlarını yansıtmak zorundadır. Bu yansıtma ise tüketim kooperatiflerinin esas işlevleri olan pazarda tüketiciyi aşırı fiyat artışlarından korumayı önleyememektedir.

Tablo 10

Vipkop Ltd.'in Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları
Arasında Fiyat Artışı Dağılımı
(Milyon TL.)

YILLAR	Lefkoşa Merkez	Girne Merkez	Genel	TOPLAM
	Mağaza	Mağaza	Depo	
1988	11.64	16.76	17.96	43.36
1989	11.42	31.86	25.69	68.87
1990(Tahmini)	14.44	33.70	38.80	96.94

Kaynak: Vipkop Yönetim Kurulu Başkanı Halil Ulaş ile 15.6.1990'da yapılan görüşmede derlenmiştir.

Tablo 11

Vipkop Ltd'in Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları
Arasında Ortalama Stok Dağılımı
(Milyon TL.)

<u>Yıllar</u>	Lefkoşa Girne M. Girne M. Merkez				<u>Toplam</u>
	<u>Merkez</u>	<u>Gıda</u>	<u>Dayanıklı</u>	<u>Depo</u>	
1988	58.06	115.73	124.68	166.88	465.33
1989	97.54	185.22	193.75	267.97	740.48
1990(Tahmini)	141.53	268.56	280.93	388.55	1709.57

Kaynak: Vipkop Yönetim Kurulu Başkanı Halil Ulaş ile
15.6.1990'da yapılan görüşmede derlenmiştir.

Tablo 12

Vipkop Ltd.'nin Çeşitli Birimlerinde 1988-1990 Yılları
Arasında Fiyat Artışının Stoklara Oranı

<u>Yıllar</u>	Lefkoşa Girne M. Girne M. Merkez				<u>Toplam</u>
	<u>Merkez</u>	<u>Gıda</u>	<u>Dayanıklı</u>	<u>Depo</u>	
1988	19.9	9.96	4.19	10.7	44.75
1989	11.7	5.69	8.2	9.6	33.19
1990(Tahmini)	10	10	6	10	36

Kaynak: Vipkop Yönetim Kurulu Başkanı Halil Ulaş ile
15.6.1990'da yapılan görüşmede derlenmiştir.

Tablo 10'da da görüldüğü gibi 1988 yılında Lefkoşa'daki kooperatifte 11 milyon 640 bin TL'lik fiyat

artışı olmuştur. Dolayısıyla 1988 yılında Vipkop'un tüm alanlarında 46 milyon 360 bin TL'lik fiyat artışı vardır. 1988 yılında 46.360.000 TL olan fiyat artışı, 1990 yılında 96.640.000 TL.'ye çıkmıştır. 2 yıl içinde tanımlanamayacak büyüklükte bir fiyat artışı vardır. Bu gelişmeler karşısında kooperatiflerin dayanıklılık göstermesi çok önemlidir. Aynı şekilde, Tablo 11'de görüldüğü gibi stokları fiyat artışlarına oranladığımızda fiyat artışları karşısında çok az yer tuttuğu görülmektedir. Bu, sonuçta kooperatiflerin fiyat artışları karşısında ortaklarını koruma ve alım gücüne ek katkı yapma konusunda etkin olamamasını getirmektedir. Böyle bir sonuçta kooperatiflerin gereksizliğine varacak kadar bir durumu yaratabilir.

Tablo 13 ve 14'te yıllara göre toplam alışlar ve satışlar görülmektedir. Bu tablolarda özellikle 1988 yılında bir önceki yıla göre toplam alışlarda %126'lık bir artış olurken satışlarda da %118'lik bir artış görülmektedir. Aynı şekilde 1986 yılında Peyak'ın ilk defa 9.540.000 TL'lik bir zarar ettiği görülmüştür. 1986 yılında özellikle fiyat artışlarında gözlenen yoğunluk ile birlikte ülkenin Türkiye'deki ekonomik çözümlere benzer girişimlerin ilk defa denediği bir yıl olarak da ayrı bir yeri vardır.

Tablo 13

Peyak Ltd'in 1984-1990 Yılları Arasındaki Alım Miktarı
(Milyon TL)

<u>Yıllar</u>	<u>Alım Toplamı</u>	<u>Yılları Göre %</u>
1984	774.200	114.56
1985	1.155.100	49
1986	1.500.500	30
1987	2.146.900	43
1988	4.862.500	126.48
1989	10.909.000	124
1990(Tahmini)	15.987.000	46

Kaynak: Peyak Ltd 1990 yılı raporlarından s.8'den derlenmiştir.

Tablo 14

Peyak Ltd'in 1984-1990 Yılları Arasındaki Satış Miktarı
(Milyon TL)

<u>Yıllar</u>	<u>Satış Toplamı</u>	<u>Yıllara Göre %</u>	<u>Net Kâr/Zarar</u>
1984	805.4	96.43	20.968
1985	1.193.1	48.00	1.513
1986	1.619.6	36.00	-9.320
1987	2.281.7	41.00	9.540
1988	4.916.5	116	410.061
1989	9.031.0	83	447.230
1990(Tahmini)	15.526.1	7	512.016

Kaynak: PEYAK Ltd. 1990 Yılı Raporlarında s.8'den derlenmiştir.

Tablo 15'de de Peyak Ltd'nin alımlarının yıllara göre dağılımı gözlenmektedir. 1988 yılında Dış Alım oranı %20 gibi düzeye gelmekle birlikte yaklaşık 403.400.000 TL.'lik bir toplam dış alım bulunmaktadır. Yine 1988 yılında toplam iç alım ise 2.513.100.000 TL'lik yani bir diğer anlamda toplam alımlar içinde iç alımların %80'lik gibi bir oranı yakalaması da önemlidir.

Tablo 15

Peyak Ltd'in 1984-1988 Yıllarına Göre Alım Miktarı
Ve Türleri Dağılımı

Yıllar	Alım Toplamı	İç Alım	Dış Alım	İç Alım Oranı (%)	Dış Alım Oranı (%)
1984	774.2	703.2	71	90	9
1985	1.155.1	1.023.3	131.8	89	11
1986	1.500.5	1.327.6	172.9	87	13
1987	1.997.4	1.755.5	201.9	88	12
1988	2.996.5	2.513.1	403.4	80	20

Kaynak: Peyak Ltd.'nin 1988 raporlarından s.17'den derlenmiştir.

Tablo 16'da aylara göre 1984 yılı için dış alım ve iç alım toplamaları görülmektedir. (x). 1984 alışlarının 565.9 milyonu yani toplam alımların %70'i gıdaya yapılmıştır. Geriye kalan 208.3 milyon ise dayanıklı tüketim

(x) İç alım, ülkenin iç pazarında yapılan alımdır. Dış alım, ithal yoluyla yapılan alımdır.

mallarına yapılmıştır. Bu ise toplam alışların %30'unu oluşturmaktadır.

Tablo 16

Peyak Ltd'nin 1984 Yılı İçin Aylara Göre

Alım Miktarı ve Türleri Dağılımı

(Milyon TL.)

<u>A y l a r</u>	<u>İç Alım</u>	<u>Dış Alım</u>	<u>Toplam</u>
Ocak	31.5	5.2	36.9
Şubat	49.8	-	49.8
Mart	67.7	3.9	71.6
Nisan	78.4	6.4	84.8
Mayıs	48.5	10.5	59.0
Haziran	46.5	1.0	47.5
Temmuz	38.8	11.2	50.0
Ağustos	54.1	10.4	64.5
Eylül	44.0	-	44.0
Ekim	56.6	-	56.6
Kasım	78.8	6.6	85.3
Aralık	108.6	15.8	81.6
T o p l a m	703.2	71.0	774.2

Kaynak: Peyak Ltd. 1985 yılı işletme bütçesi s.11'den düzenlenmiştir.

Tablo 17

Peyak Ltd'in 1984 Yılına Ait Aylara Göre Satış Durumları
(Milyon TL)

<u>A y l a r</u>	<u>Peşin</u>	<u>Kredili</u>	<u>Toplam</u>
Ocak	19.8	11.2	31.0
Şubat	29.0	15.3	44.3
Mart	35.6	19.9	55.5
Nisan	35.7	19.6	55.3
Mayıs	46.9	24.8	71.7
Haziran	51.6	19.2	70.8
Temmuz	37.9	13.4	51.3
Ağustos	47.8	21.9	69.7
Eylül	50.8	18.0	68.8
Ekim	48.9	18.3	67.2
Kasım	54.8	22.2	77.0
Aralık	101.0	41.4	142.4
T o p l a m	559.8	242.2	805.0

Kaynak: Peyak Ltd. 1985 yılı İşletme Bütçesi Raporları
s.17'den düzenlenmiştir.

Tablo 16'da ise aylara göre 1984 yılı için toplam satışlar, kredili ve peşin şekilde gösterilmektedir. 1984 yılı toplam satışların 462.6 milyonu yani %57.5'i temel gıda alanında yapılmıştır. 842.4 milyon diğer bir anlamda toplam satışların %42.5'i ise dayanaklı

larında aracılardan sayısının artması fiyat düzeyinde de bir artışa yol açmaktadır. Tüketim kooperatifleri günümüzde aracılardan fiyat üzerinde yarattığı artışları azaltmaya çalışmaktadır. Tüketim kooperatiflerinin güçlü ve merkezi organizasyonlarıyla diğer aracılardan etkinlikleri azaltılmaktadır.

Dağıtım kanalı bir malın üreticiden tüketiciye doğru hareketinde izlediği yoldur. Dağıtım kanallarının yaygın ya da uzun olması tüketici sayısına ve malların çeşitliliğine bağlıdır. Genellikle tüketim malları büyük miktarlarda tüketilir ve sık sık alınır. Günlük ihtiyaçları gidermek için alındığında titiz bir incelemeden geçirilmez.

Tüketim mallarında beş tür dağıtım kanalı kullanılmaktadır.

1. Üretici-Tüketici: Bu kanalda üretici kendi satış örgütleri aracılığıyla doğrudan tüketiciye satış yapar.

2. Üretici-Perakendeci-Tüketici: Bu kanalda mamül perakendeciler aracılığıyla tüketiciye ulaştırılır. Bazen üreticilerde perakende mağazalar açabilirler.

3. Üretici-Toptancı-Perakendeci-Tüketici: Bu tür dağıtım geleneksel dağıtım kanalında sözkonusu olmaktadır. Bir çok küçük üretici için bu kanal türü daha elverişli olup, yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

4. Üretici-Acenta-Perakendeci-Tüketici: Bir çok üretici özellikle geniş çapta alım yapan perakendecilere mamüllerinin ulaşmasını ister. Bunun için de toptancılar yerine ya başka bir üreticinin acentalarıyla ya da aracı acentalarla anlaşır.

5. Üretici-Acenta-Toptancı-Perakendeci-Tüketici: Eğer üretici küçük perakendecilere de malını ulaştırmayı düşünürse aracı acentaları da dağıtım zincirine sokabilir.

Tüketici bakımından dağıtım kanalı çok büyük bir önem taşır. Çünkü kanallarda aracılar ne kadar artarsa, mamülün gerçek değerinin üzerine kendi karları da ekleneceğinden mamül tüketiciye daha yüksek bir fiyatla ulaşır. Bu da tüketici gelirlerinin tüketim mallarındaki oranını artırır.

Etkin biçimde işletilen fiziksel dağıtım sisteminin yararları kısaca şöyle sıralanabilir(29).

Satışları artırır; işletmenin satış hacmini genişletir, iyibir stoklama programı ve denetimi yaparak, düzenli mal akışını etken biçimde kurarak sık sık mal alımlarını sağlar, dağıtım sisteminde tüketici ile üreticinin sürekli ilişkisini kurar. Etkili dağıtım, uzak pazarlarda daha kolay rekabet olanağı verir.

(29) CEMALCILAR, s.196-197.

Dağıtım maliyetini düşürür; etkinliklerin sistemli yürütülmesi yoluyla yükleme, depolama yöntemlerinin maliyet artırımını sağlayıcı şekilde düzenlenmesi.

Üretici tüketici arasındaki zaman ve yer farklılıklarında uyum sağlanması. Kısacası malın zaman ve yer faydasını ençoklamaktır.

Fiyatların kararlı kılınmasını sağlamak.

Dağıtım kanalının seçiminde doğru karar verilmesini etkiler.

c. Reklam ve Satış

Reklam, pazarlamacı tarafından, belirli bir pazarı oluşturan birimlere yöneltilen, kişisel olmayan ve ücreti ödenen satış çabasıdır. Günümüzde pek çeşitli reklam yapılmaktadır. Reklam çeşitleri şöyle sıralanabilir(30).

1. Reklam yapanlar açısından:

- a. Üretici reklam
- b. Aracı reklam
- c. Hizmet işletmesi reklamı

2. Hedef pazar açısından:

- a. Tüketicilere yönelik reklam
- b. Aracılara yönelik reklam

3. Mesaj açısından:
 - a. Mal reklamı
 - b. Kurumsal reklam
4. Ödeme açısından:
 - a. Bireysel reklam
 - b. Ortaklaşa reklam
5. Coğrafi alan açısından:
 - a. Yerel reklam
 - b. Ulusal reklam
6. İşlenen konu açısından:
 - a. Doğrudan davranış yaratan reklam
 - b. Dolaylı davranış yaratan reklam

Reklam, gazete ve dergiler aracılığı ile basılı bilgiler ve mesajlar aktarma; radyo televizyondan iletiler yayınlama; tüketicilere mektupla basılı yazılar gönderme, ve açık duvarlara ilanlar asma şeklinde çabalardan oluşur(31).

Tüketim kooperatiflerinde reklam kooperatifin varlığını sağladığı yararları tüketiciye gösterip ilgisini çekmek ve mal satın alma isteği yaratmak için yapılır.

Genelde kooperatifler yeni üyeler kazanmak ve rakip işletmelerin reklamlarını karşılayabilmek için

(31) CEMALCILAR, s.373.

zorunlu olarak reklam yaparlar. Yalnız bu reklamlarda gerçeğe uygunluk ve doğru bilgiler verme üzerinde önemle durmalıdırlar.

Genelde bölgelerin okuma yazma oranı gözönüne alınırsa bu yörelerde yazılı reklam yerine basit işaretlerle temsil edilen görsel reklamlar tercih edilebilir.

Reklamda dikkat edilecek bir hususta, büyük reklam kampanyalarında üretici ya da toptancıyla ortak bir anlaşmayla ortak bir kampanya yürütmektir.

Kıbrıs'ta reklam etkinlikleri yoğunluk kazanmamıştır. Reklamcılık ve tanıtım sektörü henüz istenildiği gibi anlaşılıp kullanılmaktan uzaktır. Peyak Ltd'in 1984 yılında reklam harcaması 1 milyon TL iken 1987 yılında ancak 11.800.000 TL olmuştur. Bu da gösteriyor ki Kıbrıs'ta reklam alanı çağdaş anlamda ihtiyaç şekline dönüşmekten uzaktır. Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinin reklamları daha çok gazetelere klasik ilanlar verme şeklinde yoğunlaşmıştır.

Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinde ikitürlü satış yöntemi uygulanır.

1. Tezgahta satış
2. Kendi kendine alım (self servis)

1. Tezgahta satış, geleneksel bir yöntemdir. Tüketici satışı ile karşı karşıyadır. Tüketicinin

beğenisine göre çıkarılan mallar satışçının o konudaki bilgisine ve ikna yeteneğine göre tüketicinin seçimine bırakılır. Bu seçim bazen uzun bir süreç gerektirir. Satışçının iyi bir şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir, çünkü satış direkt olarak satışçının becerisine bağlıdır.

2. Kendi kendine alım yönteminde tüketici satışçı ile karşı karşıya kalmaz. Tüketici istediği malları raflardan alır. Sadece bunların parasını ödeyeceği zaman kasaya giderek satışçı ile ilişkiye girer. Bu yöntem mağazanın mal hacmini arttırır.

B. MAKRO İŞLEVLER

Makro Pazarlama İşlevleri; değişim, fiziksel ve kolaylaştırıcı olmak üzere üç temel sınıflandırma içinde incelenebilir. Bu işlevler, şöyle sıralanabilir (32).

a. Değişim İşlevleri:

aa. Satın alma.

bb. Satma.

b. Fiziksel İşlevler:

aa. Taşıma.

bb. Depolama.

c. Kolaylaştırıcı İşlevler:

aa. Standartlaştırma ve Dereceleme.

(32) CEMALCILAR, s. 119.

b b. Finanslama.

cc. Risk Taşıma.

dd. Bilgi toplama ve Yayma.

Bu işlevler, kaynak dağılımında eşgüdümlü kurumları birbirine bağlayarak mal ve hizmetlerin üretimden tüketime devamlı akışını sağlamaktadır. Aracı kurumlar ve eşgüdüm sağlayıcı faaliyetler, gelişmekte olan ülkelerde iyi düzenlenememiştir ve doğal açıklar daha da artmaktadır. Yiyecek maddeleri tarlalarda çürür, imalatçılar depolarında büyük stoklar dururken talebin karşılandığını sanırlar. Pazarlama, pazar bilgisi ve fiziki dağıtımın eşgüdümünü sağlama ara noktalarında zarar ve kayıp doğuran beklmeleri önler. Bu işlevlerin eşgüdümlenmesi, pazarlamayı ekonomik kalkınmada etkili bir araç haline getirir.

a. Değişim İşlevleri:

a a. Satın alma:

Pazarlama çabalarının hedefi değişimi sağlamaktır. Satın alma ve satma aslında birbirini tamamlamaktadır. Bunlar, değişimi sağlayan iki temel işlevdir. Satın alma işlevinin kendi içinde alt işlevleri vardır. Bunlar, ihtiyacın belirlenmesi, arz kaynağının seçimi, malların ihtiyaca uygun olup olmadığının saptanması, pazarlık ve sahipliğin devridir (33).

(33) CEMALCILAR, s. 120.

İhtiyacın belirlenmesi, bir değişimin sağlanması için ilgili karşı ihtiyacı karşılamak isteğinin duyulmasıdır. Kaynağın seçimi, ihtiyacı giderecek malın sağlanacağı kaynağın bulunması işlemidir. Malın uygunluğu, ihtiyacı giderecek malın uygun olup olmadığına karar verme işidir. Pazarlık ve sahipliğin devri, alıcının malın uygunluğuna karar verdikten sonra fiyat ve öteki satış koşulları üzerinde pazarlık yapmaya hazır hale gelmedir.

bb. Satma:

Satma ve satın alma işlevi malın değişimini sağlamak için çeşitli eylemlerin yapılmasını zorunlu kılar. Bu eylemler; talep yaratma, alıcının bulunması, malın uygunluğunun saptanması, pazarlık ve sahipliğin devridir (34).

Talep yaratma ortaya çıkarılmış ihtiyacın satınalma gücü ile desteklenmesidir. İhtiyaç ve istek yaratmak için reklama ya da kişisel satışa başvurulur. Alıcının bulunması, satıcının malları ve hizmetleri satışa hazır hale getirmesidir. Malın uygunluğu, malın ihtiyaca ve isteğe uygunluğudur. Pazarlık ve sahipliğin devri, malın uygunluğuna karar verdikten sonra malın devrine kadar olan süreçtir.

Kıbrıs'ta Tüketim Kooperatiflerinde satın alma etkinlikleri üç türlü yürütölmektedir. Birincisi, Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Limited'in Ticaret Levazım Bölümü'nün

(34) CEMALCILAR, s.122.

sağladığı mal türlerini Tüketim Kooperatifleri'nin uygun koşullarda bu birimden sağlamasıdır. Özellikle Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Limited kredi ve satın alma olanaklarını tüketim kooperatiflerinin koşullarına uygun biçimde sürdürmektedir. Bu satın alma türü, kooperatiflerde bir tür iç alımdır. İkincisi, büyük toptancıların getirdiği ve levazım biriminin sağlayamadığı mal türleridir. Bu tür satın almalar ise tüketim kooperatiflerinin çoğu zaman bakkaliyelerle aynı düzeyde işlem görmelerini getirmektedir. Bu sebepten dolayı, kooperatifler çoğu zaman kıt olan kredi olanakları ile bu tür satın almalarda zorlanmaktadır. Tüketim kooperatiflerinin Kıbrıs'ta yaptığı bir araştırmada temel gıda maddelerine ödenen paranın % 75-80'ini aracılar toplamaktadır. Bu açıdan, tüketim kooperatiflerinin satın alma etkinliklerini, kendilerinin toptancı olduğu bir kaç tür mal dışında, istenilen düzeyde yürütemedikleri görülmektedir. Üçüncü satın alma türü ise, dış alımlar yolu ile sağlanmaktadır. Kısacası, kooperatiflerin toptancı olduğu ve çoğu zaman Türkiye'den ithal yoluyla sağladıkları mal türleridir.

Satma etkinliklerini daha önce mikro işlevler altında incelediğimiz için tekrar ele alınmayacaktır.

b. Fiziksel İşlevler:

aa. Taşıma:

Taşıma, malın yer faydası yaratması amacı ile yer değiştirme sürecidir. Kooperatif pazarlama sürecinde sözü edi-

len tüm işlevler arasında en başta gelen gereksinim taşımadır. Gerçektende, pazarlama kooperatifinin başarısı geniş ölçüde alıcılarla ya da merkezi pazarlar ve işleme bölgeleri ile yapılacak ürün ve sorunun çözümlenmesine bağlıdır (35). Kısaca taşıma şu yararları sağlar: Taşıma, üretimde uzmanlaşmayı sağlar. Bir yörede yetiştirilen ürün başka bir yörede satılabilir. Taşıma araç ve gereçleri ile olanaklarının gelişmesi ölçüsünde uzmanlık gelişir ve taşıma işlevi etkin biçimde yürütülür. Ayrıca taşıma, dar, yerel pazarların ötesine pazarı genişletir, talebin boyutlarını büyütür. Dolayısıyla büyük ölçütlü ekonomik üretim için olanak sağlar (36). Bunların yanısıra taşıma giderleri ürünün toplam maliyeti içinde önemli bir yer tutabilir.

b b. Depolama:

Depolama, zaman faydasını yaratarak arz ve talebi uyumlu kılma çabalarının tümüdür. Depolama yoluyla malların ihtiyaç duyulan zamanda, uygun koşullarda satışa sunulması olanağı sağlanır. Bu nedenle, depolama işlevi ülkenin pazarlama sisteminin etkin biçimde işlemesine katkıda bulunur (37).

Kıbrıs'ta tüketim kooperatifleri taşıma işlevini kara ve deniz yoluyla yürütmektedir. Karayolu taşımasında kullanı-

(35) Rıdvan KARALAR, Teoride ve Türkiye Uygulamasında Tarımsal Pazarlama Açısından Kooperatif İşletmeler, EİTİA Ya. No: 126/76, Eskişehir, 1975, s.80.

(36) CEMALCILAR, s. 124.

(37) CEMALCILAR, s. 131.

lan araçlar kamyon ve kamyonettir. Kıbrıs'ta taşıma işlevi özellikle ülkenin ulaşım sistemi bazında ele alındığında yeterli etkinlikte yerine getirilmektedir. Şöyle ki, Kıbrıs'ta karayolu ile taşıma yapmada kısa aralarla tüm tüketim yerlerine ulaşma özelliği vardır. Bu noktada kooperatifler kamyonetleri ile iç pazara yönelik taşımayı gerçekleştirmektedir. Denizyolu ile dış alımların kooperatifler tarafından yapıldığı durumlarda büyük ölçekli alımlar yapılmaktadır. Kısacası tüketim kooperatiflerinde denizyolu ile yapılan dolaysız dış alımlarda finansal kapasiteye bağlı olarak toplu alımların arttırıldığı oranda birim taşıma maliyetleri düşebilmektedir. Aksi durumlarda ise taşıma maliyeti yükselmektedir. Dış alımlardaki uygulamalarda kooperatifler büyük çaplılık açısından çoğu zaman zor durumda kalmaktadırlar. Bu noktada kooperatiflerin en önemli çıkmazları finansal olanaksızlıklarıdır.

Kıbrıs'ta, Tüketim Kooperatiflerinde depolama işlevi, özellikle belli ürünlerde fiyat artışına karşı tüketiciyi koruma ve pazarda, fiyatı dengede tutma açısından önemli bir konuma sahiptir. Tüketim kooperatifleri arasında bulunan PEYAK, bazı tür malların dış alımlarını yapmakta, genel anlamda bu malları ülkeye ithal etmektedir. Bu çaba, depolama işlevinin etkin ve verimli yürütülmesini gerektirmektedir. Tüketim kooperatiflerinin depolama etkinlikleri genel, pazara dönük ve gümrük antrepoları şeklindedir. Kooperatiflerin depolama işlevini yerine getirirken sağladığı çalışmaların başında malı bölümlenme ve siparişleri alıp yerine getirme çalışmaları vardır.

Bunların yanısıra son yıllarda büyük mağzacılığın getirdiği bir yenilikte etkin stok denetimini sağlamaktır. Kıbrıs'taki kooperatiflerde depolama işlevi sırasında stok denetimi de yapılmaktadır. Bunlara bağlı olarak fiziksel dağıtım işlevini, taşıma, depolama ve stok denetimi ile kooperatifler de yerine getirmektedirler. Fakat depolama maliyetinin sürekli artışı ile birlikte günümüzde artık toplu alımlar yapılmamaktadır. Özellikle tüketim kooperatifleri, finansal ölçükleri sürekli olarak daralmakta ve belli çabaları birlikte yapmak zorunda kalmaktadırlar.

c. Kolaylaştırıcı İşlevler:

a a. Standartlaştırma ve Derecelendirme:

Standartlaştırma, malların uymak zorunda oldukları ölçütlerin, sınırların, derecelerin belirlenmesidir. Standart, malların kalitelerini, özelliklerini belirleyen bir ölçüt ya da tanımlama listesidir. Standartlar, ağırlık, büyüklük, dayanıklılık, olgunluk, kimyasal bileşim v.b. olarak belirlenir. Dereceleme ya da sınıflama, üretilen malların belirlenen standartlara göre ayrımıdır. Ayrım ya elle ya da araç ve gereç kullanılarak yapılır. Standartlaştırma ve Derecelemenin yararları (38): (i) Belirli ihtiyaçlara uyan standartlaştırılmış mallar güvenle tekrar tekrar alınır. (ii) Alımda yoklama, derece ölçme gerekmediğinden zamandan arttırım sağlanır. (iii) Fizik-

(38) CEMALCILAR, s. 134.

sel dağıtım maliyeti düşer. (iv) Finanslama işlevi kolaylaşır. (v) Dereceleme riski azalır.

bb. Finanslama:

Finanslama, malın tüketiciye ulaşması için gerekli para ve kredinin sağlanmasını ve yönetimini içerir (39). Perakendecinin kredili mal satması durumunda finanslama önem kazanır. İhtiyacı olan parayı finans kurumundan sağlayamayan perakendeci kredi işlevini toptancıya, o da üreticiye yönlendirir.

cc. Risk Taşıma:

Pazarlamacı risklerin en aza indirmek için kendi olanakları ile gerekli önlemleri almalı ve sigorta yoluyla riskin parasal etkilerini azaltmalıdır (40).

dd. Bilgi Toplama ve Yayma:

Pazarlama eylemleri büsbütün sezgiye dayanarak yürütülemez. Eylemlerin yerine getirilmesi demek kararlar almak demektir. Kararlar boşlukta alınamaz. Ele geçirilecek bilgilere, verilere dayanarak karar alınmalıdır. Bu , pazarlamada bilinçli, ussal, bilimsel davranmanın en başta gelen gereğidir. Pazarların büyümesi, yaygınlaşması, tüketici ihtiyaç ve isteklerinin çeşitlenmesi ve değişir yapıda olması, pazarlama eylemlerinin

(39) CEMALCILAR, s. 137.

(40) CEMALCILAR, s. 139.

karmaşıklaşması v.b. nedenler bilgi sağlama ve yayma işlevini giderek çok daha önemli kılmaktadır (41).

Standartlaştırma ve Dereceleme işlevi tüketim kooperatiflerinde genel anlamda yürütülmektedir. Özellikle, Kıbrıs Türk Kooperatif Merkezi Bankası Limited'in Levazım Bölümünün yaptığı çalışmalar kooperatifler açısından bir standartlaştırmadır. Çünkü kooperatifler belli ürünleri belli markalar yoluyla bu birimden almaktadır. Bu yolla standartlaştırma bu birim aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu çalışma yalınlaştırma işlevinide getirmektedir. Tüketim kooperatiflerinde dereceleme el yordamıyla yapılmaktadır. Çağdaş anlamda elektronik araçlarla bir dereceleme etkinliği yapılamamaktadır. Kooperatiflerde bazı mallarda özel etiketleme yoluna gidilmektedir. Kooperatiflerde, özellikle büyük ölçekli alım yaptığı mal türlerinde etiketleme yapılmaktadır. Malların bir kısmında tanımlayıcı etiketlemede gerçekleştirilmektedir. Genelde standartlaştırma ve dereceleme işlevi kooperatiflerde tamamen anlaşılmiş değildir. Kooperatiflerin bazı mal türlerinde başlattıkları etiketleme çalışmaları, kaliteye göre malları ayırma ve satışı yaygınlaştırma, standartlaştırma ve dereceleme önemli örneklerdir. Dereceleme ve standartlaştırma çabaları, kooperatiflerin satış ağını ve mal bileşimini genişletmektedir.

(41) CEMALCILAR, s. 139.

Tüketim Kooperatiflerinde en büyük sıkıntı finanslama alanında görülmektedir. Özellikle Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinin finansal yapılarındaki sınırlılık günlük etkinliklerini yerine getirmekte bile zorluk çekmelerini yaratmaktadır. Özellikle kredili mal satan kooperatiflerin üyelerinin geç ödeme yapmaları çok rastlanır bir olaydır. Kredili satışlar tüketim kooperatiflerindeki sınırlı finansal olanakları daha da darlaştırmaktadır. Bu sorunun giderilmesi ve finansal canlılık için kredi kurumları ile devletin özel desteği şarttır.

Tüketim kooperatiflerinde özellikle ticaret levazımı birimine ortak üye şeklinde düzenlemeler birincil olarak belli mal türlerinde riski yaymadır. Kısacası riskin bir tüketim kooperatifinde değilse, birçok tüketim kooperatifinde belirli mal türleri için riskin yaygınlaştırılmasıdır. Bazı mal türlerinin mevsime bağlı kullanımını düşüğünde malın değer kaybedip bozulması kolaylaşmaktadır. Yaz aylarında ülkede aydınlatma sistemindeki yaşanan sürekli arıza ve yetersizliklerden dolayı bazı mal türleri kokuşmakta ve harap olmaktadır. Bu durum, milli değerlerin bir anlamda yok edilmesidir. Buzdolaplarının yaz mevsiminde çalışmaması et türü yiyeceklerin kısa bir süre içinde kokuşmasını getirmektedir. Belli gıda maddeleri arasında yaşanan kayıplar çoğu zaman kooperatifleri zor durumda bırakmaktadır. Kıbrıs'ta kooperatiflerde geniş anlamda riski yayma çok sınırlı alanlarda gözlemlenmektedir.

Tüketim kooperatiflerinde pazar analizi, tüketici davranışı gibi araştırmalar yapılmamaktadır. Tüketici ihtiyaçları daha çok belli malların aranmasına bağlı olarak kooperatifler tarafından sağlanmaktadır. Pazardaki dinamik değişiklikler hakkında bilgi toplama yapılmamaktadır.

C. DİĞER İŞLEVLER

a. Kültürel Etki

Kültür, tutum, düşünce, yargı, dil, din gibi kişilerin sahip oldukları değerlerden oluşur. Bu değerleri belirli davranış kalıpları ve maddi ürünler ortaya çıkarır (42).

Joseph, H. Finchter kültürün fonksiyonlarını şu şekilde özetlemektedir (43).

Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmak için tür "alametifarika"dır. Kültür toplum değerlerini bir bütün haline getirir ve bunları sistematik bir biçimde taşır. Kültür, dayanışmanın en önemli temellerinden birisidir. Kültür sosyal yapının bir kopyasını verir. Sosyal kişiliğin belirip oluşmasında kültür bütün toplumlar bakımından egemen bir faktördür.

Tüketim kooperatiflerinin günümüz koşulları içerisinde işlevlerini klasik olarak ele almamak gerekir. Çünkü tüketim kooperatifleri artık çeşitlilik taşıyan özellikleri ve işlev-

(42) CEMALCILAR, s. 73.

(43) Sulhi DÖNMEZER, Sosyoloji, Savaş Ya. Ankara, 1982, s.123.

leri arasında ortaklarına ve üyelerine etkinlikler düzenlemekte vardır. Kültürel etkinlikler düzenleme gerçekten günümüz tüketim kooperatiflerinin yapması gereken bir çalışmadır. Çünkü gerek kooperatifçiliğin tabandan bir hareket olması, gerekse çağdaş gereksinimleri karşılamanın gerekliliği tüketim kooperatifleri tarafından anlaşılmalıdır.

Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinin ortaklarına yönelik yaptığı tek etkinlik yılda 1 kez kamp düzenlemektir. Bunun dışında diğer alanlara ilişkin birçok ihtiyaç belirgin bir şekilde kendini hissettirmesine rağmen henüz bunları gündeme getirme yönünde adımlar atılamamıştır.

Kıbrıs'taki tüketim kooperatiflerinin en başta yapmaları gereken seminerler düzenleyip kooperatifçilik bilincini yaygınlaştırma çalışması yapmaktır. Bu tür bir çalışma yıllar önce denenmiş, fakat daha sonra çeşitli düzeylerde yaşanan sorunlardan dolayı terkedilmişti.

Tüketim kooperatiflerinin Kıbrıs'ta Kültür-Sanat Festivali düzenleme girişiminde bulunmaları önemli bir açığı kapatacaktır. Çünkü Kıbrıs'ta özellikle bu alanda büyük bir gereksinim vardır. Böyle bir etkinlik hem ülkenin kültürel ve sanatsal gelişimine katkı yapacak hem de tüketim kooperatiflerinin statüsünü güçlendirecektir. Toplum katında aradıkları saygınlığı bu tip girişimlerle kazanacaklardır.

Kıbrıs'ta sinema sanatı gibi boş bırakılmış bir alan vardır. Kıbrıs'ın sinema sanatçısı olmamasına rağmen sinema-

ya karşı büyük bir eğilim vardır. Sinema günleri gibi etkinlikler düzenleyip Türkiye'den sinema üzerine söz sahibi kişiler getirilerek Kıbrıs'ta sinema olayı üzerine gidilebilir.

Kısacası kültürel ve sanatsal boşluklara tüketim kooperatiflerinin yıllardan beri hiçbir katkı yapmamaları bu alanın faydalarını tam anlamıyla farketmemiş olmalarındadır.

b. Tüketiciyi Koruma

Tüketicinin korunması konusu; tüketicinin korunması, tüketicinin eğitimi ve tüketicinin bilgi sahibi olması gibi üç başlık altında incelenebilir. Bu üç başlık konusu çeşitli ülke ekonomilerinin gelişmiş olma veya gelişmekte olma durumlarına göre öncelik kazanır (44). Tüketicinin korunması birçok ülkede henüz yeni bir çalışma alanıdır. Üç başlık konusuna ek olarak bazen öncelik taşıyan diğer bir başlık ise tüketicinin bilinçlendirilmesidir. Yani tüketicinin haklarıyla ilgili her konudan haberdar edilip bilgi sahibi kılınarak, bilinçlenerek etkin bir tüketici konumuna gelmesidir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ise tüketici haklarını beş madde altında şöyle ifade etmektedir (45).

(44) Mustafa DOYUK, Tüketicinin Korunması Açısından Tüketim Kooperatiflerinin Önemi, Bir Lokma Bir Hırka, Tüketim Kooperatifleri Semineri, TKK Ya. No:66, Ankara, 1986, s.47.

(45) Yıldırım KALKIŞ, Tüketicinin Korunması Pazarlamacı Karşısında Tüketici, İstanbul, 1977, s.43-44.

1. Sağlık ve güvenliği koruma hakkı: Üretim ve dağıtım aşamasında bazı ürünlerde özellikle gıda maddelerinde, haşere ilaçlarında, suni gübrelerde tüketici lehine bazı tedbirler alarak tüketicinin sağlık ve güvenliğini korumaktadır.

2. Ekonomik hakların korunması hakkı: Yanıltıcı, aldatıcı reklamları önlemek için hangi reklamların hangi alanda yanıltıcı ve aldatıcı olduğuna dair kriterlerin tesbiti ve bu tip reklamların yapılmasına engel olacak metodların geliştirilmesini sağlamak. Taksitli satışlar ve kredisi bu şekilde satılan malların tam mahiyetinin belirlenmesi, faiz oranının bildirilmesi hususlarının uygulanabilmesi için kararlar çıkarılması gerekmektedir.

3. Şikayet etme hakkı: Tüketici haklarının korunmasıyla ilgili olarak alınması gerekli tedbirlerin geçerli olabilmesi için tüketicinin bazı durumlarda şikayet ve danışma hakkını sağlamada gerekli mercilerin ve servislerin kurulmasını sağlamak.

4. Bilgi edinme ve aydınlatma hakkı: Mamüller hakkında tam ve doğru bilgi veren etiketler kullanılması yöntemini oluşturmak. Örneğin, gıda maddelerinde etiket, ürünün içindeki unsurları; ağırlık ve hacmi gibi koşulları içermelidir.

5. Temsil edilme hakkı: AET'nun üzerinde durduğu bir diğer konu ise tüketici fikir ve görüşlerinin alınması zorunluluğudur. Bu konuda tüketicilerin görüşlerinin alınmasını ve duyurulmasını en tabii hakları olarak kabul etmiştir.

Tüketici hakları tüketicinin korunması için önemli bir çerçeve çizmiştir. Bu çerçevede tüketicinin eğitilmesi gerekmektedir. Tüketicilere tüketim kooperatiflerinin tanıtılması ve yararlarının anlatılması konusunda konferanslar, seminerler ve toplantılar düzenlemek ve etkinliklerin televizyon ve radyodan sık sık yapılmasını sağlamak hem tüketim kooperatifleri konusunda daha duyarlı davranılması, hem de tüketicinin bilgilenip kendi haklarını tanımasını sağlamış olacaktır.

Tüketim kooperatifleri tüketiciyi koruma açısından genellikle şu görevleri yerine getirebilirler (46).

(a) Makro pazarlama sisteminde, verimli olmayan gereksiz araçların ortadan kaldırılmasını sağlayabilirler.

(b) Aracıların haklı olmayan kazançlarının sınırlandırılmasını sağlamak,

(c) Dağıtım sisteminde istikrar sağlayarak tüketicinin dinamik yönden kuvvetlenmesini sağlayabilirler.

(d) Ortaklara ve ortak olmayanlara ucuz ve kaliteli mal sunabilirler.

(e) Halka yönelik yayın ve propaganda ile halkın ticari reklamcılığın etkisinden kurtulmasını ve seçme hürriyetini kullanmasını sağlayabilirler

(46) Alican KAVAŞ, Yavuz ODABAŞI, Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirlerin Araştırılması, Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya.No. 70, Ankara, 1988, s.9.

Kıbrıs'ta tüketicinin korunması ve eğitimi konusunda çabalar henüz çok yenidir. Özellikle tüketicinin korunması alanında, tüketim kooperatifleri önemli bir işleve sahiptir. İşlevlerinin başında kooperatifin yararlarının tüketicilere anlatılacağı konferanslar, TV ve radyo programları düzenlemek gelmektedir. Bunun yanında ilk ve orta dereceli okullara tüketicinin korunması ve kooperatiflerle ilgili dersler konmaktadır. Bu konuda kooperatifler girişimlerini KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile ortak yapabilirler. Tüketim kooperatifleri Tüketiciyi Koruma Derneği ile ortak çalışmalara giderek, ulusal çapta birçok örgütün katılacağı Tüketici Hakları Kurultayı, şeklinde platform oluşturulabilir. Bu etkinlikten çıkacak sonuçlar bağlayıcı özellik taşıyarak tüm ülkede uygulanması için manevi baskı yapılmalıdır. Kıbrıs'ta gerçekleştirilecek böyle bir kurultayda öncülüğü tüketim kooperatifleri çekmelidir. Çünkü böyle bir çalışmaya en çok ihtiyaç duyan yine kooperatiflerdir. Özellikle birçok tüketim kooperatifinin biraraya gelip işbirliği yapacağı böyle bir içerikteki etkinlik üst birlik çabalarına da katkı yapabilecek bir etkinliktir. Bunun yanında tüketici hakları konusunun henüz yeni yeni çalışmalarının başladığı bir dönemde böyle ciddi bir etkinliğin önemi yadsınamaz.

c. Çevreyi Koruma

Sanayileşmeyle birlikte doğanın kötü kullanılması çevre korumayı gündeme getirmiştir. Hemen hemen tüm ülkeleri ilgilendiren bu olay dolaylı da olsa bir tüketici örgütü olan

tüketim kooperatiflerini de ilgilendirmeye başlamıştır. Özellikle çevreye zarar verici tüketim mallarının ya da artıklarının çevre kirlenmesine yol açacak şekilde atılması konusunda ortakların eğitilmesi ve uyarılması yanında bu mallara karşı tavır takınılması, kooperatiflerin işlevleri arasına girmeye başlamıştır. Japonya'da tüketim kooperatifleri, çevreye zarar vermeyen arıtıcı temizleyicilerin satılmasına özen göstermektedir (47).

Tüketim kooperatiflerinin, toplumun her alanında var olan sorunlara duyarlı olacak bir yapıya sahip olması gerekir. Çünkü teknolojik ilerleme her geçen gün daha yoğun bir biçimde yenilikler yaratmaktadır. Yaratılan yenilikler ise dünyanın kirletilmesini de artırabilmektedir. Bu kirlenmenin azaltılması herşeyden önce tüketicinin bilgilendirilip, bilinçlendirilmesinden geçmektedir.

Kıbrıs'ta tarihi eserlerin korunması, Milli Parkların genişletilmesi, ormanların korunması, çağdaş kentleşmenin gereklerinin yerine getirilmesi, ulaşım şebekesinin tüm hatlarının ortadan kaldırılması ve plajların kirletilmesinin önlenmesi gibi birçok çevreye ilişkin sorunun çözümünde tüketim kooperatiflerinin tüketici hakları adına söz ve karar sahibi olması gerekmektedir.

(47) Yılmaz ÜRPER, "Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Günümüzdeki Başarı Koşulları", Kooperatifçilik Dünyası Dergisi, S.228 (Mart, 1990), s.10.

Kıbrıs ve Akdeniz bölgesinde bulunan birçok ülkenin kentleri biraraya gelmiş ve Akdeniz Kentler Birliği'ni oluşturmuştur. Kentler Birliği Akdeniz ülkelerinde yaşanan çevre sorunlarına sahip çıkacak girişimleri düzenlemektedir. Uluslararası bir girişim olan Akdeniz Kentler Birliği tüketim kooperatifleri tarafından yakından izlenmeli ve ortak etkinlik projesi önerilmeli ve geliştirilmelidir.

Tüketim kooperatifleri günümüzde çağdaş pazarlamanın önemli bir yanı olan tüketiciyi merkeze alma yaklaşımını temel politika olarak almalıdır. Tüketim kooperatifleri yalnızca günlük gıda ihtiyaçlarının alınıp satıldığı yerler olmaktan çıkmıştır. Tüketiciler artık çevreyi koruyan, çevre bilinci vermek için broşürler çıkarıp, seminerler düzenleyen bir tüketim kooperatifi görmek istemektedir. Çevreyi koruma girişimleri olabildiğince güncel boyutlar taşımaktadır. Bu güncellik çeşitli kurumlar düzeyinde de ele alınmasına olanak tanıyacaktır.

2. TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI

A. MEVZUAT İLE İLGİLİ SORUNLAR

Kıbrıs'ta halen yürürlükte bulunan kooperatif Şirketler Yasası Fasıl 114 ve 28/59 ile düzenlenen yasa İngiliz sömürge döneminden günümüze çok az değişikliklerle gelmiştir.

Mevzuat konusunda var olan sorunların başında bürokratik engeller gelmektedir. Söz konusu yasada varolan denetime

Özgü noktalar bugün kooperatiflerin işleyişleri sırasında sorumlu kişileri yetkisiz bırakmaktadır. Kooperatif İşleri Dairesi Başkanlığına bağlı bir birimdir. Bu daire aracılığıyla merkezi bir düzenle sorunlar halledilmeye çalışılmaktadır. En küçük bir sorun dahi olsa o sorunun çözümü etkin ve verimli çalışmayan daire aracılığıyla yapılmaktadır. Bu nokta, mevzuatta dönemin İngiliz yönetimi tarafından katı denetime tabi bir yapıya ihtiyaç duyulduğu için yapılmıştı. Fakat bugünkü koşullarda kooperatifçilik bir taban hareketidir. Yöneticilerini de yerel olanakları içerisinde seçtiği gibi işlerin yürütümünden de tam yetkili söz konusu yöneticiler olmalıdır. Kooperatif İşleri Dairesi bir danışma organı şeklinde düşünülmelidir. Bugün devletin kalkınma raporlarında bu sorun ele alınmaktadır ve çözümlenmesi doğrultusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Kooperatif İşleri Dairesine tanınan yetkiler çok geniş ve yorumsuz bırakılmıştır. En sonunda Kooperatif İşleri Dairesi bir siyasal iktidarın etkisi altında olduğu için kooperatifler üzerinde kısa vadeli politikalar geliştirebilir ve ülke kalkınmasında olumsuz rol oynayabilirler. Dolayısıyla, Kooperatif İşleri Dairesinin yetkilerinin bugünkü koşullar içinde değerlendirerek belirlemek gerekir. Bugünün ihtiyacı içerisinde söz konusu kooperatiflerde birçok faaliyet, gönüllü, işbirliğine dayalı ve demokratik esaslarla yürütülmektedir. Ancak, yasada bulunan "kooperatifler, mukayidin onayı ile üye olmayan kişilere kredi verir." ibaresi, günümüz koşullarında Kıbrıs'ta yaşanan kredi sıkıntısı gözönüne alınırsa, kooperatife hiçbir

yararı olmayan kimselere verilecek krediler kooperatiflerde bulunması gereken dayanışma duygusunu ve kooperatif üyelerinin güvenini de sarsabilir. Bundan dolayı kooperatifçilikte varolan dayanışma ve işbirliği duygusunun güçlenmesi ancak yasa çerçevesinde yerel yöneticilere tanınacak insiyatiflerle mümkün olacaktır. Bunun yanında Kooperatif Bankalarına koruma yönünde yasada bir boşluk vardır ve kooperatifler paralarını kendilerinin katılımı ile oluşturulan bankaların muhafaza etme hakkı elde ettikleri zaman kendi varlıklarına karşı eyleme geçmiş olmaktadır. Bu nokta özellikle kooperatifler arası işbirliğine de aykırı olmaktadır. Bunun yanında üyelerin çıkarları gereği güçlendirilmesi gereken kooperatifin amaçlarına hizmet edecek bir girişim olan taşınmaz mal alımı sözkonusu maddesine göre kooperatif bankalarının insiyatifine verilmiştir, bu insiyatif birim kooperatiflerin kendi yetkilerinde olmalıdır.

Kooperatifler Yasasında aynı zamanda üst örgütlenmeye ilişkin yasal teşvik hakkı yoktur. Öncelikle bugün genişleyen pazar koşulları karşısında kooperatiflerin yaşayabilmeleri, sağlıklı rekabet edebilmeleri güçlü ve merkezi düzeyde örgütlenmelere bağlıdır. Bugünkü koşullar göz önüne alınarak Kıbrıs'taki yasanın içerisine üst birliklerle ilgili yasal boşluğu doldurucu maddeler eklenmeli ve hatta üst birlik oluşumları zorunlu tutulmalıdır. Çünkü bugün üst birlikler dünyanın dört bir yanında kurulmakta ve başarı kazanmaktadır.

Kısacası kooperatiflerde vatandaş iradesini yaşama geçirecek bir yapı olmalıdır. Bunu ise kooperatifin Genel Kurulda demokratik olarak aldığı kararları, kendi bünyesinde seçtiği yöneticiler aracılığıyla yaşama geçirmesi sağlayabilir.

B. ORGANİZASYON VE DENETİM İLE İLGİLİ SORUNLAR

Kıbrıs'ta tüketim kooperatiflerinin organizasyonu açısından en yakıcı sorun üst birlik konusudur. Günümüzde iktisadi ve finansal güç olabilecek bir üst birlik girişiminin kooperatiflere katkısı son derece fazla olacaktır. Üst örgütlenme sorununun çözümü kooperatifler için aslında Kıbrıs'ta ayakta kalmanın da bir gereği olacaktır. Bundan dolayı daha önce de belirtildiği gibi tüketim kooperatiflerinde üst birliğe gidilmesi konusunda teşvik edici ve zorunluluk taşıyan yasa maddesi Kooperatif Şirketler Yasasına eklenmelidir.

Kıbrıs'ta kooperatiflerde dağınık, verimsiz, etkinlikten yoksun, bir dönem yaşanmaktadır. Bu sonuçların çeşitli nedenleri arasında denetim ve teftiş yetersizliği, eğitim yönünden yetersiz yöneticilerin kooperatif yönetimine gelmiş olması, kırsal kesimde daha çok niteliksiz elemanların kooperatifleri işletmesi vb. gibi sorunlar başı çekmektedir. Kooperatif İşleri Dairesi, Kooperatif Şirketler Yasasından almış olduğu yetkiye dayanarak, Mukayyidler ve /veya onların atadığı teftiş memurları aracılığıyla kooperatifleri yılda en az 1 kez denetlemek ve teftiş etmek zorundadır. Tablo 4'de gösterilen çalışan kooperatiflerin teftiş durumları göstermektedir ki birçok koo-

peratife geriye dönük teftiş yapılması gereklidir. Teftişte varolan sorunların başında Mukayyid yetersizliğinin yanısıra sözkonusu kooperatifler arasında teftişe uygun hiçbir çalışmanın yapılmamasıdır. Kısacası kooperatiflerde bulunan bir kısım kooperatif yöneticileri, eğitimlerinin yetersizliğinden dolayı, teftişi gereksiz görmektedirler. Bu gibi durumlar kooperatiflerin geleceği açısından sakıncalar taşımaktadır. Teftiş sorununda yaşanan bu eksiklikleri gidermenin bir yolu da üst birlik aracılığıyla olabilir. Öncelikle üst birlik ile Kooperatif İşleri Dairesi teftiş için ortak projeler yaparak ortak teftiş programları yaşama geçirilebilirler.

Kooperatif İşleri Dairesi'nin kadro yapısı, kamu görevlileri ile Kooperatif Şirketler Yasası altında kurulan Teftiş ve Nezaret Sandığından istidham edilenlerden oluşmaktadır. Dairenin organizasyon şemasında belirlenen görev ve hizmetleri içeren mevkiler bugüne kadar doldurulmamıştır. Bu sorun daire içindeki koordinasyonu olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda yeterince hizmetiçi eğitimden geçirilemeyen personeller değişen ve gelişen koşullara uyum gösterememektedir (48). Günümüz koşullarına göre dairenin organizasyonu yetersizdir.

(48) D.P.D., "II. 5 Yıllık Kalkınma Planı(1987-1991), Kooperatifçilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu," KKTC, 1987, s.11.

Yukarıda sözü edilen daire Kıbrıs'taki bütün kooperatiflerin teftişinden sorumlu olan dairedir. Dairenin kendi içinde yaşadığı sorunlar, etkin ve verimli çalışma yapmasına olumsuz etki yapmaktadır.

C. FİNANSMAN İLE İLGİLİ SORUNLAR

Kıbrıs'ta kooperatifler finansman ihtiyaçlarını genelde iki kaynaktan sağlamaktadırlar. Bunların birincisi, mevduatları ve özkaynakları, ikincisi ise, "Ana Banka" durumundaki Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Limited'den sağlanan kredilerdir. Bu iki kaynağın son yıllarda küçüldüğü ve kooperatifleri bir finans açığı ile karşı karşıya bıraktığı görülmektedir. Nitekim enflasyonun büyüklüğü, kooperatif ortaklarının satın alma güçlerinin düşmesi, tasarrufları olumsuz yönde etkileyerek kooperatifler toplanan tasarruf mevduatlarını büyük ölçüde aşağıya doğru çekmektedir.

Kooperatiflerin içinde bulunduğu finans darlığını giderek artmaktadır ve bazı tasarıların uygulamaya konması ile kooperatiflerdeki finansman açığının daha da büyüyeceği endişeleri mevcuttur.

Şöyle ki, Devlet Yatırım Bankasının kurulması halinde Kıbrıs Türk Merkez Bankası Limited nezdinde bulundurulan ve çoğunluğu sosyal güvenlik fonlarının oluşturduğu Resmi mevduatların anılan bankaya geçirilmesi söz konusu olacaktır. Bu ise Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Limited'i olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun sonucunda Kıbrıs Türk Kooperatif

Merkez Bankası Limited'in kooperatifleri reel talepler altında kredilendirme seviyesinin daha da düşeceği ve sonuçta kooperatiflerin finansman sıkıntılarının daha da artacağı düşünülmektedir.

Sendika kooperatifçilik ilişkileri nedeniyle sendikalardan kooperatiflere kredi transferi yoluyla finansal destek sağlamak bakımından sınırlı olanaklara sahip ise de, sendikalar desteğindeki tüketim kooperatiflerine oranla daha şanslı saymak gerekir (49). Kıbrıs'ta sendika destekli tüketim kooperatifleri kıt finansal olanaklar içerisinde sendikalardan aldıkları finansal desteklerle nisbeten daha rahat olabilmektedirler.

Finansal yetersizlik, tüketim kooperatiflerinde herşeyden önce fiziki hizmet kapasitelerinin yetersiz kalmasına, toptan alım avantajlarının gerektiği gibi değerlendirilememesine, alım ve pazarlık girişiminin düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Ortaklarına serbest piyasaya oranla daha düşük fiyattan mal satma durumunda olan tüketim kooperatifleri enflasyonist bir ortamda reel sermaye kaybı tehlikesi ve satılan malın yeniden yerine konulamaması güçlüğü ile karşı karşıya kalmaktadırlar (50).

(49) İsmail DUYMAZ, Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya. No.60, Ankara, 1988, s.10.

(50) DUYMAZ, s.10.

D. EĞİTİM İLE İLGİLİ SORUNLAR

Kooperatifçilik hareketinde eğitimin rolü önemlidir. Yeterli kooperatifçilik eğitimi almamış kişilerin kooperatifleri sağlıklı bir şekilde yönetecekleri kuşkuludur. Kooperatif İşleri Dairesine bağlı olarak oluşturulan Eğitim Şubesinin faaliyete yeni geçmiş olması çok önemlidir. Bu alandaki önemli boşlukları dolduracaktır. Tüketim kooperatiflerine yönelik sağlıklı bir eğitim çalışmasının denetim ve teftiş sürecine çok önemli katkıları olacaktır. Eğer programlı bir yaklaşımla sorun ele alınırsa kooperatiflerde yaşanan teftiş sorunu çözülecektir. Çünkü Kıbrıs'taki kooperatiflerdeki sorunların kaynağını eğitim yetersizliği oluşturmaktadır. Kooperatiflerde görülen çok basit sorunlar çözülmeden sorun olarak durmakta ise bunu çözecek en önemli araç eğitim olacaktır.

Eğitim almamış bir kooperatif yöneticisi, ortaklarının haklarını korumak, dolayısıyla kooperatifi ayakta tutmak için gerekli olan raporları ve hedefleri hazırlamada yetersiz çalışma yapacaktır. Bu ise ilgili kooperatifin verimli ve etkin olmaktan öte, durgunlaşmasına hatta iflas konumuna sürüklenmesine neden olmaktadır.

Güçlü birim kooperatiflerle, güçlü bölgesel birlik ve nihayet ulusal üst birlik oluşturulabilir. Bu diğer anlamda güçlü eğitim, güçlü kooperatif demektir.

E. YÖNETİM İLE İLGİLİ SORUNLAR

Kooperatifin yönetimi amaç, araç ilişkilerini düzenleyen ve yürüten çabalar ve davranışlar bütünüdür (51). Tüketim kooperatifleri arasında yapı olarak herkesin katılımına açık olanlar yanında belirli kesimden olan bireylerin katılacağı yapılar da vardır.

Kıbrıs'ta bugün, yöneticiler, iş akışının ağırlığından dolayı ortaklardan kopmakta ve zamanla yöneticilerle ortaklar birbirlerine karşı soğuyup, yabancılaşmaktadır. Bunun tabii ki en büyük zararı kooperatifin etkinliklerine güvensizlik duyulmasına neden olmasıdır. Günümüzde kooperatif yönetimleri girişimlerinin her aşamasında hedeflerini ilgili ortaklara ve üyelere açık açık anlatmalı, herkesin düşüncesini alıp birlikte yaşama geçirme duygusuyla hareket etmelidirler.

Kıbrıs'taki kooperatiflerde bazen yolsuzluk yapıldığı gerekçesiyle Kooperatif İşleri Dairesi'nce ilgili kooperatif yöneticileri görevden alınmaktadır. Bu aslında kooperatif içi denetimin bir sorunudur. Yani kooperatifte yapılan yanlışlıkları ilgili kooperatif kendi sınırları içinde çözmelidir. Bu tip yaklaşımlar, demokratik esaslar ve ilkelerin çığnenmesine gönüllülük ve dayanışma ruhunun etkilenmesine ve atanacak yöneticilerle, kooperatife, özellikle küçük yerleşim birimlerinde, tavır konmasına kadar varmaktadır. Böyle bir sonuç ise kimse tarafından yaşanmak istenmemektedir.

(51) DUYMAZ, s.11.

Kooperatifler seçilmiş organlar ile yönetilmektedir. Bu organlar yetki ve görev dağılımını sağlıklı yapamadığından dolayı bazen işler tek bir yöneticinin sırtına kalmaktadır. Böyle durumlarda ise kooperatif yöneticisi günlük işleri yürütmekten, genel değişikliklere ve politikalara alternatif getirememekte ve verimlilik düşmektedir. Bu gibi durumlarda, bazı tüketim kooperatifleri yöneticileri, dıştan uzmanlara belirli sorumluluklar çerçevesinde görevler verirler. Bu yöntem kooperatif yöneticilerinin kooperatifin günlük işlerinden uzaklaşıp, ortaklarla diyalogunu koparmamasını sağlayacağından etkinlik ve verimlilik yönünden faydalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çağdaş pazarlama anlayışı herşeyden önce tüketim kooperatifleriyle ilişkisi açısından ele alınmalıdır. Çünkü bugün kalkınmakta olan ülkelerde üretilen malı taşıma, depolama, standartlaştırma, derecelendirme, etiketleme, reklam ve dağıtımını yapma gibi çabalarda ekonomiklik önemli bir potansiyel taşımaktadır. Genişleyen pazarlar, genellikle daha düşük bir peşin fiyatı, hızlı ve güvenilir bir taşıma hizmetini gerektirir. Bunun bir sonucu olarak gelişen ekonomide, kolay taşıma olanakları taşıma hizmetlerini daha etkili hale getirirler (52).

Kıbrıs'ta tüketim kooperatifleri açısından, etkin bir ulaşım sisteminin genel anlamda sağlanması taşıma işlevinin etkinliğini geniş ölçüde artıracaktır. Bunun yanında geniş bir taşıma ağı tüketicinin ihtiyaçlarının çeşitliliğine, farklılı-

(52) Birol TENEKECİOĞLU, Ekonomik Kalkınmada Pazarlama, Eskişehir, 1986, s.124-125'den Richard L. KOHLS, Marketing of Agricultural Products, The Macmillan Co., New York, 1968, s.392.

ğına uygun mal bileşimlerinin pazardan sağlanmasını güçlendirecektir. Bu yaklaşım ise tüketici ihtiyaçlarını dinamik bir biçimde karşılayan tüketim kooperatifini daha da güçlü kılacak. Bu anlamda ulaşım sisteminin sağlayacağı etkinlik, kooperatifler aracılığıyla kalkınmakta olan ülke ekonomisinde çok yönlü katkılar getirecektir. Kaynakların etkin dağılımı ise kalkınmakta olan ülkede kaynak maliyetini optimize edecektir. Bu ise sadece tüketim kooperatiflerinde değil birçok alanda tüketicinin eline daha düşük fiyattan malın gitmesini yaratacaktır.

Tüketim kooperatiflerinde gerçekleştirilecek standartlaştırma ve dereceleme çabaları, tüketicinin daha uygun ve yerinde mal alımının yanısıra, pazarda sürümü sürekli olan mal gruplarını da artıracaktır. Kısacası etkin bir satış çabasının tüketicinin ihtiyaçlarını da doğru belirleyen ve sunabilen bir yapıda olması gerekmektedir. Standartlaştırma ve dereceleme de ihtiyaç farklılığını gözetmek etkin bir pazar bilgisi sağlamakla olacaktır. Pazarda tüketici gruplarına uygun mal bileşimi sağlamak için tüketici davranışlarının pazardaki yerini belirlemek gerekir. Tüketici davranışlarının önemi tüketim kooperatiflerinde de ciddi şekilde ele alınmalıdır. Tüketici ihtiyaçlarının doğru ve yerinde belirlenmesi tüketim kooperatiflerinde etkin bir satış politikasını da yaratacaktır. Bunlara ek olarak bilgi toplama ve yayma çalışmalarını tüketim kooperatifleri yapılarında düşünmelidir. Öncelikle pazarlama araştırmaları tüketici davranışları şeklinde araştırma projelerini tüketim kooperatifleri uygun bir biçimde yapmaları gerekmektedir.

Kalkınma planlarının uygulanmasında depolama sorunu, çabuk bozulabilir malların elde edilmelerinden hemen sonra satışlar için düşük fiyatlandırılmaları şeklinde kendilerini gösterir. Bu durum fiziksel tesislerin yapılmasından çok, malların uzun süre elde tutulması için gerekli sermayenin olmamasından doğar. Yeterli sermayeye sahip olmayan üretici elde ettiği ürünü çoğu kez düşük fiyatla satmak zorunda kalmaktadır (53). Bu durumu Kıbrıs'ta ele aldığımızda tüketim kooperatifleri sürekli fiyat artışlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Tüketim kooperatiflerinin depolama ve stoklama faaliyetleri küçük çaplı olduğu için sınırlı miktardaki mallarla rekabet boyutu etkilenmektedir. Böylece tüketim kooperatiflerinin fiyat istikrarına ve hayat pahalılığına karşı bir güvenlik görevi yapamamaktadır. Bunu önlemenin yolu da tüketim kooperatiflerinin ortak bir biçimde davranarak büyük ölçekli alımlar yapacak finansal olanaklara kavuşmalarıdır.

Etkin bir teftiş ve denetim mekanizması, Kooperatif İşleri Dairesi ve üst birlik kurulu arasında ortak projeler üretilerek kurulmalıdır. Bu ortak projeler ülkenin kaynak dağılımını gözönüne alarak belirlenmelidir. Kısacası kalkınmakta olan ülkelerde kıt kaynaklar üretimde olduğu gibi üretim sonrası süreci içinde önemlidir. Etkin bir dağıtım sistemi, fiziksel olanakların etkin kullanımını yaratacaktır. Bu etkin kullanım ise ülkenin verimliliğine ve üretkenliğine katkı yapacaktır.

(53) TENEKECİOĞLU, s.125.

Üst örgütlenme vasıtasıyla KKTC'nin uluslararası düzlemlerde tanıtılmasını sağlayacak girişimler başlatılmalıdır. Üst örgütlenme Uluslararası Tüketim Kooperatifleri Birliğine üye olabilir.

Tüketim kooperatifleri tüketiciyi koruma ve çevreyi koruma alanlarında etkili eğitime yönelik etkinlikler düzenlenmelidir. Bu yolda merkezi bir birim oluşturarak Tüketici ve Çevre Danışma Büroları geliştirilmelidir. Bürolarda etkili eğitim ve bilgi yanında birim örgütlerle ortak olarak, sıkı bir işbirliği anlayışıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir. Birim örgütlerin etkin katılımı ve etkin öncülüğünde çeşitli tüketici dernekleri ve çevre dernekleri kurulabilir, bu derneklerle ortak bir şekilde "Tüketici Hakları Kurultayı" ve "Çevre Kurultayı" gerçekleştirilebilir. Bu kurultaylar yılda bir kez olabilir.

Bu kurultaylarda politikalar, gelişmeler ve ilkeler üzerinde sağlıklı, ortak ve ulusal düzeyde kararlar alınabilir.

Geliştirilecek üst birlik aracılığıyla kültür, sanat etkinliklerini düzenleme veya destekleme çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle Kültür-Sanat Festivali tüketim kooperatifleri arasında bugünkü koşullarda bile hemen yapılmalıdır. Çünkü ülkenin sanatsal ve kültürel gelişiminde varolan kısırlaşmadan çıkmak için kooperatiflerde katkı yapmalıdır.

Tüketim kooperatiflerinin önemli bir sorunu da nitelikli kooperatif elemanı isdihdam etmedir. Bu soruna tüketim koopera-

tifleri öncelikle üniversite alanında burs vererek, yeni kooperatifçilerin yetişmesini teşvik ederek çözüm aramaları gerekir. Bunun yanında ülke olanakları çerçevesinde varolan kooperatifçileri sürekli ve programlı bir eğitim sürecinden geçirilmelidir.

KKTC'de tüm kooperatif hareketi için ve tüketim kooperatifleri için geliştirilmesi bir zorunluluk olan Kooperatifçilik Kurumu kurulmalıdır. Kooperatifçilik Kurumu:

- Kooperatifçilik bilim ve tekniğini araştırmalı, Kıbrıs'ta kooperatiflerin uygulama yöntemlerini ve tekniklerini saptamalıdır.

- Sorunların tesbiti ve çözümü için sürekli araştırma yapmalıdır.

- KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile birlikte, ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarına yönelik, kooperatifçilik bilgisini verecek eğitim programları oluşturmalıdır.

- Danışmanlık görevi yapmalıdır.

- Eğitimin geliştirilebilmesi için basın-yayın ve eğitim faaliyetlerine öncülük etme görevlerinde bulunmalıdır. Örneğin kooperatif alanındaki önemli bir eksiklik olan dergi çalışması üzerine çalışmalar yapmalıdır.

Kooperatif Yasası güncelleştirilip, yeniden düzenlenmeli, günün gereklerine uygun bir hale getirilmelidir. En basit örnekle kooperatifleşmeyi ve üst birlik oluşumunu teşvik edici yönler yasaya eklenmelidir.

Sendika kooperatif işbirliği daha geniş alanlara yayılmalıdır. Bu olanak özellikle Türk-Sen gibi Kıbrıs'ın en büyük işçi sendikası tarafından geliştirilmelidir. Bu tip kooperatifleşme güçlü üst birlik çalışmalarına da katkı yapacaktır.

Devletin Kooperatifçilik Dairesi aracılığıyla gerçekleştirdiği denetim ve teftiş daha etkili kılınmalıdır. Bu arada durgun ve iflas konumundaki tüm kooperatifler tam tasfiye edilmelidir. Aynı zamanda devlet tüketim kooperatiflerine yıllık mali ve teknik yardım yapmalıdır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- ABAMA, Muhittin : Acıklamalı, Anasözleşmeli Kooperatifçilik Kanunu, Ankara, 1989.
- AÇIKALAN, Ferit Kaya : Kıbrıs Kooperatiflerinin Tarihi Tekamülü ve Türk Kooperatifçilik Hareketi, Kooperatifçilik Dergisi, S.22, Ankara, (Ekim-Aralık 1973).
- AŞICI, Ömer
- TEK, Baybars : Fiziksel Dağıtım Yönetimi, İzmir, 1985.
- BAŞOL, Koray : K.T.F.D. Ekonomisinde Bekle-
yisler, Ege Üniversitesi İktisat Fak. Dergisi, İzmir, (Nisan 1980).

- BAYSAL, Ahmet S. : "Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Bugünü ve Yarını", Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Yapısal Özellikleri (Seminer), İktisadi Araştırma Vakfı Ya. No. 1988/-70, Ankara, 1988.
- CEMALCILAR, İlhan : Pazarlama, İstanbul, 1988.
- DOYUK, Mustafa : Tüketicinin Korunması Açısından Tüketim Kooperatiflerinin Önemi, "Bir Lokma Bir Hırka", Tüketim Kooperatifleri Semineri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya. No. 66 Ankara, 1987.
- DÖNMEZER, Sulhi : Sosyoloji, Savaş Ya. Ankara, 1982.
- DUYMAZ, İsmail : Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya. No. 60, Ankara, 1985.
- DUYMAZ, İsmail : Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Genel Durumu ve İşletme Sorunları, Kooperatif Dünyası Dergisi, S.226, Ankara, (Ocak-1990).

- EŞREF, Mehmet : Kıbrıs'ta Kooperatifçilik,
Kıbrıs Türk Mimar Mühendis
Odaları Birliği Dergisi, S.1,
Lefkoşa, (Ekim 1986).
- HELM, Franz C.
(Çev. İlhan Cemalcılar) : Kooperatif İşletme Ekonomisi,
Eskişehir İ.T.İ.A. Ya. No.
150/92, Eskişehir, 1976.
- KANI, Bülent Ali : Cooperatives As Socio-Economic
Institutions, London, 1979.
- KARABULUT, Muhittin : "Kooperatifçilikte Pazarlama",
Pazarlama Dünyası Dergisi, S.8,
İstanbul, (Mart-Nisan 1988).
- KARALAR, Rıdvan : Teoride ve Türkiye Uygulamasın-
da Tarımsal Pazarlama Açısından
Kooperatif İşletmeler, E.İ.T.İ.A.
Ya. No.126/76, Eskişehir, 1975.
- KAVAS, Alican
- ODABAŞI, Yavuz : Türkiye'deki Tüketim Kooperatif-
lerinin Bugünkü Durumu ve Alın-
ması Gereken Tedbirlerin Araş-
tırılması, Türkiye Kooperatifçi-
Kurumu Ya.No.70, Ankara, 1988.

- KILKIŞ, Yıldırım : Tüketicinin Korunması, Pazar-
lamacı Karşısında Tüketici,
İstanbul, 1977.
- KÜSBESİ, Halil : "KKTC'de Tarım Sektöründe
Kooperatifleşmenin Önemi ve
Köy Kooperatiflerimiz", I.
Kooperatifçilik Kongresi
Tebliği, Lefkoşa, 1984.
- NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver : "Kıbrıs'ta Kooperatifçilik",
Karınca Dergisi, S.494, Ankara
(Şubat-1978).
- TENEKECİOĞLU, Birol : Ekonomik Kalkınmada Pazarlama,
Eskişehir, 1986.
- TUNA, Taner : "Kooperatifler Yasasının Günü-
müz Koşullarında Mevcut Durumu",
I. Kooperatifçilik Kongresi Teb-
liği, Lefkoşa, 1984.
- UZUN, Ertuğrul : "KKTC'de Kooperatiflerin Sosyo-
Ekonomik Yapı İçerisindeki Yeri
ve Etkileri", I. Kooperatifçilik
Kongresi Tebliği, Lefkoşa, 1984.
- UZUN, Ertuğrul : "Tüketim Kooperatifleri Amaç ve
Faydalar", Radyo Konuşması,
Lefkoşa, (Ekim, 1983).

ÜRPER, Yılmaz

: "Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Günümüzdeki Başarı Koşulları", Kooperatifçilik Dünyası Dergisi, S.228, Ankara, (Mart 1990).

: Devlet Planlama Dairesi, "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982), Yıllık Raporu", KKTC, 1979.

: Devlet Planlama Dairesi, "İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1988) Kooperatifçilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu", KKTC, 1982.

: Devlet Planlama Dairesi, "İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1987-1991) Kooperatifçilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu", KKTC, 1987.

: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Ltd., Faaliyet Raporu, Lefkoşa, 1986.

: Kıbrıs Türk Kooperatif İhtisas Dairesi, Kooperatif Şirketler Kanunu ve Nizamları, Lefkoşa, Halkın Sesi Basımevi, 1963.

- : Kooperatif İşleri Dairesi,
"Kooperatifçilik Raporu",
Lefkoşa, 1978.
- : Kooperatif İşleri Dairesi,
"Kıbrıs'ta Kooperatifçilik
Hareketi", Lefkoşa, 1983.
- : "Kooperatifçiliğin Tarihsel
Gelişimi", Özgürlük Dergisi,
S.13, Lefkoşa, 1986.
- : "Kooperatifçiliğin Tarihsel
Gelişimi", Özgürlük Dergisi,
S.11, Lefkoşa, 1986.
- : Peyak Ltd., İşletme Bütçesi
Raporu, Lefkoşa, 1985.
- : Peyak Ltd., İşletme Bütçesi
Raporu, Lefkoşa, 1986.
- : Peyak Ltd., İşletme Bütçesi
Raporu, Lefkoşa, 1987.
- : Peyak Ltd., İşletme Bütçesi
Raporu, Lefkoşa, 1989.

: Peyak Ltd., İşletme Bütçesi
Raporu, Lefkoşa, 1990.

: Vipkop Ltd., Yönetim Kurulu
Raporu, Lefkoşa, 1987.

SÖZLÜ KAYNAK

ULAŞ, Halil

: Vipkop Yönetim Kurulu Başkanı
ile 15.6.1990 tarihinde yapı-
lan görüşme.

EKLER

EK 1

PROTOKOL

İşbu protokol anlaşması bir taraftan Omorfo-Lefke ve Bölgesi sorumluluğu sınırlı olan Kooperatifleri Birliği ile diğer taraftan Adana Köy Kooperatifleri Birliği yöneticileri ve/veya idarecileri arasında yapılan istişareler ve/veya temaslar görüşmeler neticesinde aşağıdaki şartlara tabi olmak kaydıyla aktedilmiştir.

DİĞER ŞARTLAR:

1. Bu protokol anlaşması taraflarından Omorfo-Lefke ve Bölgesi Sorumluluğu Sınırlı olan Kooperatifleri Birliği (OLKO BİRLİK) ünvanı ile Adana Köy Kooperatifleri Birliği ise (ADAKO BİRLİK) ünvanı ile anılacaktır.

2. Adako Birlik, Olko Birliği'nin Türkiye'deki irtibat bürosu görevini ifa edecektir. İrtibat bürosu görevini ifa etmesi aşağıda gösterilen şartlarla sınırlı olacaktır. Şöyle ki;

a. Olko Birliği idarecileri ve/veya yetkilileri tarafından verilecek olan talimatlara uygun olarak Adako Birliği yetkilileri ve/veya idarecileri Olko Birliği nam ve hesabına Türkiye'deki firmalarla ticari anlaşmalar

yapma, satın alma muameleleri yapma yetkilerine sahip olacak ve yapılan anlaşmalar ile satın alma muamelelerinden Olko Birliği haberdar edecektir.

b. Olko Birliğin Türkiye nezdinde yapacağı siparişlerden ve/veya ithal taleplerinden anında ve/veya süratli olarak Kıbrıs'a ulaştırılması ve/veya yetiştirilmesinden aşağıdaki esaslara tabi olmak kaydıyla Adako Birliği sorumlu olacaktır.

ba. Siparişler ile ithalat taleplerinin nakliyesi işlemlerinden,

bb. Nakliye işlemlerinin iktisadi ve/veya ekonomik olan yoldan yapılmasından,

bc. Kıbrıs'a gönderilecek (sevkedilecek) sipariş ve ithalatı talep edilen mamüllerin nakliye gemilerine yükletilmesinden,

bd. Gümrükteki nakliye ile ilgili ve diğer gümrük muamelelerinin takip ve kontrollerinden,

be. Olko Birlik mamullerinin nakliyesinden doğacak masrafları Adako Birliğe ödemekle mükelleftir.

c. Türkiye haricine ihracı Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından sınırlandırılan ve/veya yasaklanan mamuller için Olko Birlik nam ve hesabına özel kontenjan temin edilmesi bakımından gerekli olan her türlü yazışmayı ve girişimleri Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu nezdinde yapmak.

d. Adako Birliği'nin yapacağı ve/veya temin edeceği irtibat bürosu görevi karşılığı olarak Olko Birlik ton başına 80 TL.(Seksen Türklirası) ücreti veya bedeli ödemeyi deruhte eder.

3. İşbu protokol anlaşması Mesarya Bölgesi Koope-
ratifleri Birliği için de muteberdir.

4. Bu protokol anlaşması Olko Birliğin Kıbrıs Merkezi birliğin kurulması ve/veya teşekkülü halinde merkez birlik için de muhteber olacaktır.

5. İşbu protokol anlaşması tarafların idareci-
lerinin veya yöneticilerinin değişmesi halinde de muh-
tevasını devam ettirecektir. Şu şartla ki; Yönetici ve/
veya idarecilerinin değişmesi halinde yeni esaslara
tabi olabilecek protokol anlaşması yapılabilir.

6. Altı maddeden ibaret olan protokol anlaşması tarafların yetkililerine tevdi edilip imza alındıktan sonra taraflara birer nüsha tevdi olunmuştur.

KOOPERATİF BAKKALİYE ŞİRKETİ LTD.'İN
TALİ KANUNLARI (ANASÖZLEŞME)

İsim, adres ve Faaliyet Sahası

Madde 1. Kooperatif ismi Kooperatif
Bakkaliye Şirketi Ltd., kayıtlı adresi
..... köyü, ve faaliyet sahası
..... köyü olacaktır.

Kooperatifin Gayesi

Madde 2. Kooperatifin gayeleri şunlardır:

- (a) İyi kalitede ve umumun kullandığı eşya satın alarak, geçer çarşı fiyatı üzerinden ve doğru tartı ve ölçüyle üyelere ve üye olmayanlara satmak;
- (b) Her çeşit eşyanın perakende veyahut toptan alım ve satım işini yapmak;
- (c) Bakkal ve tüccarların istismarını önlemek ve genel olarak tüketicinin menfaatlarını koruyup geliştirmek.

Hisse Sermayesi ve Hisseler

Madde 3. Hisse sermayesi L olup adet Ll 'lık hisseden müteşekkildir.

Madde 4. Kooperatifin hisseleri komisyonun tasvibiyle bir üyeden diğer bir üyeye devrolunabilecek ve devrolunan her hisse senedi için ilgili şahıs tarafından Kooperatife 2500 TL ücret ödenecektir.

Madde 5. Tamamen ödenmiş her bir hisse için üyeye bir hisse senedi verilecek ve bu sened kâtibin ve komisyon üyelerinin en azdan üçünün imzasını taşıyacaktır.

Üyelik

Madde 6. Bir şahsın Kooperatife üye olabilmesi için,

- (a) Kooperatifin faaliyet sahası dahilinde ikamet etmesi,
- (b) Üyelik için vermiş olduğu dilekçesinin Komisyonun ekseriyeti tarafından tasvib edilmesi,
- (c) Kooperatifin ihtiyat akçesine geçirilmek üzere giriş bedeli olan 10000 TL ücreti ödemiş olması,
- (ç) En azdan bir hisse alıp kıymetini peşinen ödemiş bulunması gerekmektedir.

Kooperatifin kaydı için verilen dilekçeyi imzalayan şahıslar yukarıdaki (b) ve (c) maddelerinden muaf tutulacaktır.

Madde 7. Tüccar, bakkal, perakendeci, toptancı veyahut meşguliyeti Kooperatifin menfaatlarına aykırı olan hiçbir kimse Kooperatife üye olamaz.

Üyelerin Mesuliyetleri ve Rey Hakkı

Madde 8. Kooperatifin borçları için her üyenin mesuliyeti almış olduğu hisselerin kıymetini geçmez. Her üyenin yalnız bir rey vardır ve reyini şahsen istimal edebilir.

Kooperatifin Borçlanma ve Depozito Sınırı

Madde 9. Kooperatifin toplam olarak 2.000.000 TL'yi geçmemek üzere borçlanabilir ve/veya mevduat kabul edebilir. Bu gibi borç ve mevduatlara uygulanacak faiz oranı yürürlükteki mevzuatla tesbit edilmiş azami faiz oranını geçmemek kaydı ile yönetim kurulu tarafından saptanır ve Kooperatif Şirketler Mukayyidının onayı ile yürürlüğe girer.

Satışlar

Madde 10. Satışlar genellikle peşin olarak, fakat komisyonun kararıyla mahdud miktarda kredili satış yapılabilecektir. Şu şartla ki verilen kredinin vadesi bir seneden fazla olmayacaktır.

Sigorta

Madde 11. Kooperatifin stok eşyası ve gayrimenkulları maliyet fiyatı üzerinden sigorta edilecektir.

Fiyat Etiketi

Madde 12. Komisyon, eşyaların üzerine satış fiyatlarını gösteren etiketler koyması için kâtib veyahut satıcıyı mecbur edecektir.

Kârların Taksimi

Madde 13. Kooperatifin hesapları her sene 31 Aralık'ta kapatılacaktır. Sağlanan safi kâr aşağıda gösterildiği şekilde istimal edilecektir:

- (a) Üye olmayanların alış verişine düşen nisbet, safi kârdan tenzil edilip Kooperatifin ihtiyat akçesine nakledilecek;
- (b) Mütebaki miktarın dörtte biri ihtiyat akçesine geçirilecek;

- (c) Dörtte biri üyelerin alış verişine temettü olarak ödenecek;
- (ç) Dörtte biri sehimlere faiz olarak tevzi edilecek ve
- (d) Mütebaki herhangi bir miktar üyelerin umumi içtimada alacakları bir karara göre istimal edilecektir.

Şolşartla ki (ç) fıkrasında zikredilen faiz hiçbir ahvalde senevi %5 nisbetini geçmeyecek ve (d) fıkrasında zikredilen karar da Kooperatif Şirketler Kanununun (Cap. 114 ve Kanun 28/59) 38 inci maddesine tâbi olacaktır.

Temmettüler

Madde 14. Teftiş raporunun alındığı tarihten itibaren 31 Aralığa kadar aranmayan alış veriş temettü ve sehim faizleri, Kooperatifin ihtiyat akçesine geçirilecektir.

İhtiyat Akçesi

Madde 15. İhtiyat akçesi Kooperatifin işlerinde kullanılan bir bütündür ve üyeler arasında taksim edilemez. Kooperatif lâğvedildiği takdirde, ihtiyaç akçesi umumi içtimam kararı ve Kooperatif Müdürünün tasvibiyle köyün umumi hayır işlerine sarfedilebilir.

(F. Koop. 32)

KOOPERATİF ŞİRKETLER NIZAMATI 14 (a) SAYILI MADDE

KAYIT ŞAHADETNAMESİ

(Kooperatif Şirketler Kanununun (Fasıl 114) 8'inci maddesi ve 28/59 sayılı kanun).

Kayıt No. 2/78Mağusa Kuzasında 197B yılının2/78 sayılı dilekçesi hakkında." Mağusa Esnaf ve Zanaatkarlar Kredi Kooperatifi
(MEZ Koop.) Ltd.,

nı altındaki şirketin ve mezkûr şirketin tali kanunlarının işbu tarihte usulü veşhile Kooperatif Şirketler Kanununa (Fasıl 114) ve 28/59 sayılı kanun ve Kooperatif Şirketler Nizamına göre tarafımdan şirketlerin Kayıt Defterine kaydolulduğunu tasdik eyerim.

İşbu 197B yılının Temmuz ayının beşinci günü

Lefkoşa'da kendi imzam altında ita olunmuştur.

(Nazif BORMAN)
KOOPERATİF ŞİRKETLERİ
TÜRK MUKAYYIDI.

THE COOPERATIVE SOCIETIES RULES-(Rule 14 (a))

CERTIFICATE OF REGISTRATION

(Section 8 of the Co-operative Societies Law (Cap. 114)
and Law 28/59).Certificate of Registration No. 2/78In the matter of application bearing number 2/78and year 197B in the District of FamagustaI hereby certify that the society under the name of
" Famagusta Guilds and Craftsmen Cooperative Credit
Society Ltd.,

and its bye-laws have this day been duly registered by me in the Register of Societies, in pursuance of the provisions of the Co-operative Societies Law (Cap. 114) and Law 28/59 and the Co-operative Societies Rules.

Given under my hand at Nicosia, this the 5th day of July 8(Nazif BORMAN)
TURKISH REGISTRAR
OF CO OPERATIVE SOCIETIES.